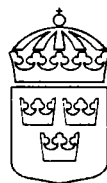

Konstitutionsutskottets betänkande

1989/90:KU12

Vissa grundlagsfrågor

1989/90
KU12

Sammanfattning

I betänkandet behandlas 42 motioner från allmänna motionstiden 1989 rörande grundlagsfrågor. Tre motionsyrkanden föreslås besvarade med vad utskottet anfört. Övriga avstyrks. Till betänkandet har fogats 24 reservationer och två särskilda yttranden. Framställningen har delats upp i följande avsnitt:

1. Övergång till republik
2. Maktfördelning m.m.
3. Egendomsrätt m.m.
4. Närings- och yrkesfrihet
5. Familjerätt
6. Förstärkt lagprövningsrätt m.m.
7. Folkomröstningsinstitutet
8. Politisk åsiktsregistrering
9. Förbud mot rasistiska organisationer
10. Samernas rätt
11. Grundlagsskydd för nationalparker och vissa älvar
12. Förbud mot könsdiskriminerande reklam
13. EG-anpassningen
14. Röstregler
15. Mandatperiodens längd och den gemensamma valdagen
16. Personval
17. Antalet ledamöter i riksdagen
18. Fyra procentspärren
19. Partibegreppet
20. Valbarhetsregler, uppdragskoncentration m.m.
21. Kontroll av politiker m.m.

Motionerna

1988/89:Sf502 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas

30. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående åtgärder mot rasism och främlingsfientlighet.

1988/89:Sf510 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär lagförslag mot organiserad rasism i enlighet med FN-konventionen.

1988/89:K203 av Carl Bildt m.fl. (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning och skyndsamt förslag om grundlagsskyddad egendomsrätt i enlighet med vad som i motionen anförts.

1988/89:K205 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen beslutar att regeringsformen 3 kap. 2 § skall ha följande lydelse:

2 § Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är eller någon gång varit bosatt i riket. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen har ej rösträtt.

1988/89:K207 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att såsom vilande anta motionärernas förslag till lag om ändring i regeringsformen.

2. att riksdagen beslutar att såsom vilande anta förslaget — i överensstämmelse med i yrkande 1 föreslagen ändring i regeringsformen 1 kap. 3 § — att successionsordningen skall upphöra att gälla vid utgången av år 1991.

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till följdändringar i lagtext i övrigt och till reglering av andra förhållanden som kan föranledas av beslut om övergång till republik.

1988/89:K209 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär grundlagsförslag till skydd för egendomsrätten i enlighet med vad i motionen anförts.

1988/89:K210 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förbättrade möjligheter till personval.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om fyraåriga mandatperioder och skilda valdagar.

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ökade möjligheter till folkomröstning.

4. att riksdagen beslutar att som vilande anta följande lydelse av 3 kap. 2 § regeringsformen:

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är eller någon gång har varit bosatt i riket. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen har ej rösträtt. Fråga huruvida rösträtt enligt första stycket föreligger avgöres på grund av en före valet upprättad röstlängd.

1988/89:K211 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att förslag om rösträtt för invandrare i riksdagsval, oberoende av medborgarskap, snarast föreläggs riksdagen.

1988/89:K214 av Per Gahrton (mp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning om offentlig insyn i toppolitikens och andra makthavares privatekonomi.

1988/89:K215 av Allan Ekström (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att slopa begreppet "uppenbart" i 11 kap. 14 § regeringsformen.

1989/90:KU12

1988/89:K216 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning med uppgift att i enlighet med vad som anges i motionen utvärdera erfarenheterna av rådgivande folkomröstningar samt att framlägga förslag om nya regler för folkomröstningar.

1988/89:K218 av Kenth Skårvik m.fl. (fp, m, c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anholder om förslag till grundlagsskyddad närings- och yrkesfrihet i enlighet med vad som i motionen anförts.

1988/89:K219 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen beslutar anta följande förslag till ändring i regeringsformen 2 kap. 3 §:

Nuvarande lydelse

Förelagen lydelse

Anteckning om medborgare i allmänt register får ej utan hans samtycke grundas *enbart* på hans politiska åskådning.

Anteckning om medborgare i allmänt register får ej utan hans samtycke grundas på hans politiska åskådning.

1988/89:K220 av Per Gahrton m.fl. (mp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger till känna att en reformering av regerings- och riksdagsmakt enligt de i motionen angivna riktlinjerna bör genomföras genom beslut och verkställighet direkt i berörda riksdagsorgan.

1988/89:K221 av Charlotte Cederschiöld (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning syftande till författningsmässig reglering av familjerätten i grundlagen.

1988/89:K222 av Carl Bildt m.fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär utredning om ökade möjligheter till personval i enlighet med vad som i motionen anförts,

2. att riksdagen hos regeringen begär utredning om minskat antal riksdagsmän i enlighet med vad som i motionen anförts,

3. att riksdagen hos regeringen begär utredning om rådgivande folkomröstningar i enlighet med vad som i motionen anförts,

4. att riksdagen hos regeringen begär utredning om stärkt minoritetsskydd i enlighet med vad som i motionen anförts,

5. att riksdagen uttalar att fyraåriga mandatperioder och skilda valdagar för riksdags- och kommunalval bör införas,

9. att riksdagen hos regeringen begär utredning om grundlagsskyddad äganderätt och avtalsfrihet i enlighet med vad som i motionen anförts,

10. att riksdagen hos regeringen begär utredning om grundlagsskyddad närings- och yrkesfrihet i enlighet med vad som i motionen anförts,

11. att riksdagen beslutar att ändra 11 kap. 14 § regeringsformen i enlighet med vad som i motionen anförts,

12. att riksdagen hos regeringen begär utredning om införandet av en författningsdomstol i enlighet med vad som i motionen anförts,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om politiska besluts lagenlighet.

1988/89:K223 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att näringsfriheten bör grundlagsskyddas.

Motiveringen återfinns i motion 1988/89:N256.

1988/89:K224 av Åsa Domeij m.fl. (mp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att rösträttsåldern bör sänkas till 16 år.

1988/89:K225 av Inger Schörling m.fl. (mp) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att spärren till riksdagen sänks till 2 %.

1988/89:K228 av Claes Roxbergh m.fl. (mp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att lagrådet får i uppdrag att göra en allmän granskning av de lagtekniska konsekvenserna av EG-anpassningen.

1988/89:K230 av Margit Gennser (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en författningsutredning som utreder frågan om maktfördelningen i det svenska styrelseskicket.

1988/89:K232 av Margit Gennser och Charlotte Cederschiöld (båda m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att frågor om rättssäkerhet och konstitutionell kontroll bör utredas och prövas i ett sammanhang inom den ram som har angivits i motionen.

1988/89:K233 av Bengt Kindbom m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen av regeringen begär en utredning om skyddet för närings- och yrkesfriheten och egendomsrättens ställning i grundlag.

1988/89:K234 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning för översyn av vissa grundlagsbestämmelser i enlighet med vad som angetts i motionen.

1988/89:K236 av Kent Lundgren (mp) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag om sådan ändring i vallagen att punkt 1 i motionen kan verkställas,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagändring så att motionens intentioner om politikeransvar genomförs,

3. att — om 2 går igenom — riksdagen beslutar om att parti, eller partigrupp, som ingår i regering ej skall ha majoritet i KU,

4. att — om 2 går igenom — riksdagen hos regeringen begär utredning om lämpligaste instans för utdömande av suspendering av rikspolitiker.

1988/89:K237 av Claes Roxbergh m.fl. (mp) vari yrkas att de fyra sista större outbyggda älvarna grundlagsskyddas: Torne älv, Pite älv, Kalix älv och Vindelälven.

Motiveringen återfinns i motion 1988/89:Jo860.

1988/89:K240 av Gunnar Hökmark (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om beslutande folkomröstningar.

1988/89:K241 av Bo Lundgren och Anders Björck (båda m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts med uppgift att framlägga förslag till ändringar i grundlagen i enlighet med vad som i motionen anförts beträffande beskattningsmakten.

1988/89:K243 av Claes Roxbergh m.fl. (mp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts vad gäller mandatperiodens längd samt om skilda val till riksdag resp. landsting och kommuner.

1988/89:K244 av Birger Schlaug och Hans Leghammar (båda mp) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar förbjuda omval till riksdagen efter tre valperioder,
2. att riksdagen beslutar förbjuda omval till landsting efter tre valperioder,
3. att riksdagen beslutar förbjuda omval till kommunfullmäktige efter tre valperioder.

1988/89:K245 av Birger Schlaug och Hans Leghammar (båda mp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om skydd för samernas rättigheter enligt vad som anförts i motionen.

1988/89:K246 av Birger Schlaug och Hans Leghammar (båda mp) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen utreder frågan om politiskt mångsyssleri och vidtar åtgärder för att minska mångsyssleriet.

1988/89:K249 av Birger Schlaug och Ragnhild Pohanka (båda mp) vari yrkas att riksdagen beslutar att utlänningar skall ges rösträtt till riksdagsval efter fem års vistelse i Sverige oavsett svenskt medborgarskap.

1988/89:K250 av Roy Ottosson m.fl. (mp) vari yrkas att riksdagen beslutar att skyddet för nationalparkerna skall grundlagfästas.

Motiveringen återfinns i motion Jo970.

1988/89:K251 av Sten Svensson m.fl. (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att ett villkor för rösträtt och valbarhet till riksdagen skall vara svenskt medborgarskap.

Motiveringen återfinns i motion 1988/89:Sf547.

1988/89:K324 av Daniel Tarschys (fp) vari yrkas att riksdagen antar motionens förslag till ändring av RF 3:1 och 3:6.

1988/89:K423 av Aina Westin och Anita Johansson (båda s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om att frågan om könsdiskriminerande reklam beaktas i det fortsatta grundlagsarbetet.

Motiveringen återfinns i motion 1988/89:L717.

1988/89:K443 av Hans Göran Franck m.fl. (s) vari yrkas

1989/90:KU12

1. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag snarast om förbud mot bildande av nya rasistorganisationer och deltagande i gamla rasistorganisationer.

1988/89:K704 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om utredning och förslag om skilda valdagar för kommunalval och riksdagsval samt om fyraåriga mandatperioder.

1988/89:K501 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en översyn av förbudet mot retroaktiv skattelagstiftning.

Motiveringen återfinns i motion 1988/89:Ju804.

1988/89:K701 av Bengt Silfverstrand och Gunnar Nilsson (båda s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av vallagen i enlighet med vad som anförts i motionen.

1988/89:K810 av Hans Leghammar (mp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning om rekommendationer och eventuella regler för ett enhetligare system i lönesättning och pensioner för politiker på alla nivåer.

Utskottet

1. Övergång till republik

Motionen

Lars Werner m.fl. (vpk) föreslår i motion K207 att riksdagen beslutar om övergång till republik. Motionärerna hänvisar dels till de argument de själva anför i motioner till tidigare riksmöten, dels till argumentationen i en artikel av Tage Erlander i tidskriften *Clarté*, nummer 8, 1927.

Utskottets bedömning

Utskottet har tidigare vid ett stort antal tillfällen behandlat motsvarande motionsyrkanden. Senast skedde det hösten 1988 (1988/89:KU11) då motionen liksom tidigare avstyrktes under erinran om den ståndpunkt angående statsformen som intogs vid 1974 års författningsreform. Utskottet gör samma bedömning nu och avstyrker motion K207.

Motionerna

I motion K230 av Margit Gennser begärs en utredning av frågan om maktfördelningen i det svenska statsskicket. Enligt motionären finns det i princip två slag av författningar; den ena typen bygger på Hobbes' suveränitetsprincip, där huvudfrågan är vilket organ som skall utöva en makt med få restriktioner: parlamentet, regeringen eller folket. Den andra typen utgår ifrån Lockes maktfördelningsprincip, enligt vilken grundproblemet är att införa restriktioner på utövandet av offentlig makt genom maktfördelning och regler om mänskliga rättigheter.

I motionen erinras om att 1974 års svenska konstitution i hög grad bygger på folksuveränitetsprincipen och att den utveckling som skedde före dess tillkomst redan den ledde till att det svenska systemet kom att ligga betydligt närmare Hobbes än Locke.

Enligt motionären måste varje politiker ställa sig frågan om det kan vara en fullödlig etisk princip att med smalaste tänkbara majoritet låta riksdagen fatta beslut som kan få kännbara effekter för enskilda människor minst 50 år fram i tiden. Konstitutionsutskottets offentliga utfrågningar utgör enligt motionen en ny och välkommen restriktion på den offentliga makten. Andra sådana restriktioner skulle kunna vara begränsande procedurregler, t.ex. att man kräver olika slags majoritet, upp till förslagsvis 90 %, för skilda beslut. Ytterligare begränsningsmöjligheter som anvisas i motionen är beslutande folkomröstningar, konstitutionella regler mot stora budgetunderskott och en alltför snabb expansion av den offentliga sektorn samt inkorporering i svensk lag av Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna.

Frågan om minoritetsskydd i författningen, främst vad gäller prövning av lagar som angår de medborgerliga fri- och rättigheterna, behandlas också i motion K222 yrkande 4 av Carl Bildt m.fl. (m). I motionen erinras om att för vissa situationer innehåller såväl regeringsformen som riksdagsordningen krav på kvalificerad majoritet eller särskilt flertal för beslut. Enligt motionärerna kan man emellertid hysa tvekan för att ha en ordning med kvalificerad majoritet beträffande frågor som kan tänkas aktualiseras tämligen ofta. En mellanväg skulle kunna vara att överväga om en minoritet i riksdagen skulle ges rätt att skjuta fram riksdagens beslut i viss fråga, på det sätt som enligt 2 kap. 12 § tredje stycket regeringsformen gäller för lag om vissa fri- och rättigheter.

I motion K220 av Per Gahrton m.fl. (mp) behandlas förhållandet riksdag—regering. Enligt motionen är det i ett givet ögonblick i ett visst politiskt system inte orimligt att anta att det finns ett visst bestämt mått av makt att utöva av politiska organ på central nationell nivå. Riksdagens makt kan därför knappast på allvar ökas utan att regeringens minskas. I motionen ges en rad exempel på åtgärder som skulle kunna vidtas för att försvaga regeringens makt. Bland dessa ingår t.ex. att hela regeringen väljs av riksdagen, att riksdagsutskotten får ta över utnämningar av generaldirektörer och att större motioner och utskott-

sinitiativ i riksdagens handläggning ges minst samma dignitet som propositioner. Motionärerna anser att de i motionen angivna riktlinjerna bör genomföras genom beslut och verkställighet direkt i berörda riksdagsorgan.

Utskottets bedömning

I sitt betänkande SOU 1972:15 Ny regeringsform—ny riksdagsordning framhöll grundlagberedningen att det *representativa systemet* är nödvändigt för handläggningen av rikets gemensamma angelägenheter. De valda representanterna svarar politiskt för följderna av de beslut de fattar. De handlar offentligt och deras handlande kan granskas. Genom det representativa systemet kan vidare sambandet mellan olika beslut upprätthållas. I fråga om den utveckling till *parlamentarism* som skett från det maktindelningssystem som från början präglade 1809 års regeringsform framhöll beredningen att den lett till att vissa förändringar gjorts i regeringsformen redan i samband med enkammarreformen. Ändringarna innebar att regeringens beroende av riksdagen kom att framgå än klarare än tidigare.

Grundlagberedningen föreslog att parlamentarismen skulle befästas ytterligare. Den nya grundlagen skulle över huvud taget inte konstituera ett system med krafter som balanserade varandra. I författningen borde det, enligt grundlagberedningen, komma till klart uttryck att all offentlig makt i landet primärt ligger hos folket, att riksdagen är det centrala statsorganet och att riksstyrelsen ligger hos en regering som grundar sin ställning på riksdagens sammansättning och är ansvarig inför riksdagen. Riksdagens dominerande ställning borde enligt grundlagberedningen komma till uttryck i grundlagen.

Propositionens (1973:90) förslag byggde på samma grundvalar som redovisats av beredningen. Utskottet (KU 1973:26) delade de värderingar som legat till grund för grundlagsförslaget.

Grundlagberedningen behandlade också frågan om önskemål om inskrivande av medborgerliga fri- och rättigheter i grundlagen. Önskemål framfördes såväl om att man i grundlagen skulle binda de politiska rättigheterna som om att grundlagen skulle innehålla en programförklaring angående välfärdsstatens strävanden. Olika invändningar restes mot samtliga dessa önskemål. Beredningen fann det angeläget att kunna lägga fram ett så långt möjligt enhälligt förslag på detta centrala område. Utan meningsskiljaktigheter föreslog man att den nya grundlagen i vissa hänseenden skulle slå fast klara regler om skydd för medborgerliga rättigheter. Krav på att begränsningar av de politiska fri- och rättigheterna skulle underkastas folkomröstning avvisades däremot, liksom tanken på att det skulle krävas kvalificerad majoritet för beslut som innebar sådana begränsningar.

Propositionens förslag till reglering i regeringsformen av grundläggande fri- och rättigheter byggde väsentligen på grundlagberedningens förslag. Riksdagens beslut innebar att flera rättigheter — t.ex. yttrandefriheten, rätten till information, föreningsfriheten, rörelsefriheten — kom till positivt uttryck i den svenska rättsordningen. Vidare gavs

vissa fri- och rättigheter, bl.a. förbud mot dödsstraff och tillfälliga domstolar, det skyddet att de inte kunde begränsas i annan ordning än den som gäller för ändring av grundlag. Övriga rättigheter som skrevs in i grundlagen fick inte inskränkas annat än genom beslut av riksdagen i form av lag.

Ett enigt konstitutionsutskott ansåg emellertid inte denna reform tillräcklig utan tog initiativ till fortsatt utredning av fri- och rättighetsfrågorna. Utredningsarbetet bedrevs av den s.k. fri- och rättighetsutredningen som i sitt betänkande (SOU 1975:75) föreslog dels att det grundlagsskyddade området skulle utvidgas, dels att vissa gränser skulle dras för de normgivande organens möjligheter att besluta om rättighetsbegränsande föreskrifter.

Fri- och rättighetsutredningens förslag låg i allt väsentligt till grund för proposition 1975/76:209. Föredragande statsrådet ville inte godta ett system med krav på kvalificerad majoritet som en del av skyddet för de medborgerliga fri- och rättigheterna. Han var däremot inte helt främmande för tanken att förstärka skyddet för vissa rättigheter genom regler om särskild tidsutdräkt vid riksdagens behandling av ett förslag till lag som begränsar en sådan rättighet. Han förordade att möjligheterna att på detta sätt bygga ut skyddet för fri- och rättigheterna skulle utredas i särskild ordning.

Konstitutionsutskottets majoritet fann att de skäl som talade mot ett system med kvalificerad majoritet som en del av rättighetsskyddet sammantagna hade en sådan styrka att utskottet inte kunde anta en sådan ordning. Arbetet på att förstärka och fördjupa rättighetsskyddet borde dock enligt utskottet inte ses som avslutat i och med att propositionen 1975/76:209 behandlades av riksdagen. I stället borde arbetet även därefter fortsätta med bl.a. en ny utredningsomgång med följande remissbehandling. Utskottet tillstyrkte däremot den föreslagna utvidgningen av det grundlagsskyddade området, och genom riksdagens beslut fick 2 kap. regeringsformen sin nuvarande, kraftigt utvidgade omfattning.

Mot bakgrund av utskottets uttalande om behovet av fortsatt utredningsarbete tillsattes rättighetsskyddsutredningen. Utredningens förslag ledde till att en rad grundlagsändringar gjordes som innebar ett förstärkt skydd för de grundläggande fri- och rättigheterna enligt regeringsformen. Ett viktigt inslag i detta var införande av bestämmelsen i 2 kap. 12 § tredje stycket regeringsformen att förslag till lag som angår begränsning av vissa av de grundläggande fri- och rättigheterna, t.ex. yttrandefriheten och mötesfriheten, på begäran av lägst tio riksdagsledamöter skall vila i minst tolv månader innan det får antas om inte förslaget vid omröstningen i riksdagens kammare får stöd av minst fem sjättedelar av de röstande.

På grundval av utredningens förslag vidtogs också andra grundlagsändringar. Dessa rörde bl.a. den s.k. lagprövningsrätten och lagrådets granskning av lagförslag. Vidare gjordes ändringar i bestämmelserna i 8 kap. 15 § regeringsformen om formerna för stiftande av grundlag. En av dessa ändringar gällde införandet av bestämmelsen om att

beslutande folkomröstning skall anordnas rörande grundlagsförslag om yrkande därom framställs av minst en tiondel av riksdagens ledamöter och minst en tredjedel av ledamöterna röstar för bifall till yrkandet.

Folkstyrelsekommittén konstaterade (SOU 1987:6) att grundlagsskyddet för de medborgerliga fri- och rättigheterna hade byggts ut etappvis under 1970-talet i huvudsak i enighet mellan de politiska partierna och att de s.k. opinionsfriheterna därigenom erhållit ett starkt ökat skydd mot ingrepp från det allmänna. Kommittén beskrev sammanfattningsvis detta skydd så att det bygger på en ingående reglering i grundlag kompletterad med lagrådsgranskning, vissa minoritetsrättigheter i riksdagen och lagprövningsrätt som en yttersta garanti.

Enligt utskottet har skyddet för de medborgerliga fri- och rättigheterna genom de företagna förändringarna fått en tillfredsställande utformning. Det ligger ett särskilt värde i att dessa förändringar i huvudsak har kunnat genomföras i enighet mellan partierna. Några förutsättningar föreligger inte för att under samma grad av enighet ytterligare förstärka minoritetens möjligheter att i riksdagen förhindra eller uppskjuta beslut på sätt som föreslås i motionerna K222 yrkande 4 och K230 såvitt nu är i fråga. Motionerna avstyrks.

Maktutredningen har till uppgift att fördjupa kunskaperna om den svenska demokratins villkor, om medborgarnas möjligheter att påverka sina levnadsvillkor och om de faktorer som skapar makt att forma morgondagens Sverige. Enligt direktiven (1985:36) bör kommitténs arbete i huvudsak vara avslutat vid halvårsskiftet 1990. Det finns enligt utskottet ingen anledning att innan maktutredningens resultat presenterats tillsätta en utredning om maktfördelningen i det svenska styrelseskicket på sätt som föreslås i motion K230 såvitt nu är i fråga.

Enligt utskottet finns heller ingen anledning att nu göra förändringar i det system för kompetens- och arbetsfördelning mellan riksdag och regering som regeringsformen föreskriver och om vilken stor enighet rådde mellan de politiska partierna vid grundlagsreformens genomförande. Motion K220 avstyrks.

3. Egendomsrätt m.m.

Motionerna

I motion K203 av Carl Bildt m.fl. (m) hävdas att äganderätten måste ges ett starkare skydd i grundlagen. Alternativa sätt att åstadkomma ett sådant skydd redovisas. I motionen krävs ett skyndsamt förslag om grundlagsreglering av äganderätten. Samma motionärer framför i motion K222 yrkande 9 ett krav på en utredning av grundlagsskyddad äganderätt och avtalsfrihet. I motionen sägs att grundlagen för närvarande ger utrymme för reglering, dvs. inskränkt avtalsfrihet, inom skiftande områden. Då avtalsfriheten har sådan stor betydelse för vårt samhällsskick bör den enligt motionen ges uttryckligt grundlagsskydd.

Det påpekas samtidigt att avtalsfriheten inte kan vara helt utan begränsningar. Enligt motionärerna bör det i grundlag anges vilka begränsningar som får ske.

En utredning om egendomsrätten begärs också i motion K233 av Bengt Kindbom m.fl. (c). I motionen erinras om den grundlagsbestämelse som innebär att varje medborgare vilkens egendom tas i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande skall vara tillförsäkrad ersättning för förlusten enligt grunder som bestäms i lag (2 kap. 18 § regeringsformen). Motionärerna påpekar att paragrafen i fråga inte föreskriver full ersättning och att det alltså utan hinder av grundlag i vanlig lag kan föreskrivas att endast en del av förlusten skall ersättas. Enligt motionen bör enskild egendom så snart som möjligt tillförsäkras skydd i grundlag. Skyddet bör omfatta såväl fast som lös egendom liksom förfogandeförhållanden.

I motion K209 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) sägs att den personliga äganderätten utgör en grundpelare i det svenska samhället. Det innebär enligt motionen inte att äganderätten är eller bör vara obegränsad men att det är angeläget att den ges ett starkt lagskydd. Äganderätten bör därför föras in i regeringsformen. Enligt motionärerna bör man därutöver i samband med en översyn av äganderättens ställning se över beskattningsmaktens gränser och komplettera retroaktivitetsförbudet i grundlagen, så att det också innefattar den reella retroaktiviteten. I motion K501 yrkande 2 av samma motionärer anges att den extra vinstdelningsskatten, den tillfälliga förmögenhetsskatten och den s.k. engångsskatten på pensionssparandet har karaktären av retroaktiv lagstiftning. Vad som avses vara tillåtna undantag från förbudet mot retroaktiv skattelagstiftning måste klarläggas och grundlagstexten preciseras.

Beskattningsmaktens gränser behandlas också i motion K241 av Bo Lundgren och Anders Björck (båda m). I motionen sägs att det med anledning av bl.a. finansministerns "nyårspaket" och den tidigare genomförda engångsskatten på pensionssparandet och annat försäkringsparande har uppkommit flera principiella frågeställningar. Det gäller egendomsskyddets omfattning, beskattningens gränser, retroaktivitetsförbudets omfattning, föreskrifters utformning m.m. Motionärerna anser att en utredning bör tillsättas med uppgift att belysa dessa frågeställningar och lämna konkreta förslag om ändringar i grundlagen.

Utskottets bedömning

Utskottet har vid flera tillfällen avstyrkt motionsyrkanden om förstärkt skydd i grundlagen för egendomsrätten. Senast skedde det hösten 1988 (1988/89:KU11). Beträffande frågans bakgrund hänvisas till utskottets betänkande från hösten 1987 (KU 1987/88:9). Ett motionsyrkande om grundlagsreglering av avtalsfriheten behandlades även av utskottet hösten 1988 (1988/89:KU11). Utskottet fann det inte befogat med ett

utskottsinitiativ i denna fråga. Utskottet gör samma bedömning nu. Motionerna K203, K222 yrkande 9, K233 såvitt nu är i fråga samt K209 såvitt nu är i fråga avstyrks.

Utskottet har också vid upprepade tillfällen avstyrkt motioner om utredning av beskattningsmaktens gränser och om översyn av förbudet mot retroaktiv lag om skatt eller statlig avgift. Senast skedde det hösten 1987 (KU 1987/88:9). Utskottet gav då en redovisning av frågans bakgrund. Retroaktiv skattelagstiftning behandlades också i betänkande 1988/89:KU7.

Det finns enligt utskottets mening inte heller nu någon anledning till riksdagsinitiativ i dessa frågor. Motionerna K209 såvitt nu är i fråga, K501 yrkande 2 samt K241 avstyrks.

4. Närings- och yrkesfrihet

Motionerna

I motion K218 av Kenth Skårvik m.fl. (fp, c, m) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till grundlagsskyddad närings- och yrkesfrihet. Även i motion K223 yrkande 1 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) krävs en grundlagsreglering av näringsfriheten. En utredning om grundlagsskyddad närings- och yrkesfrihet begärs i motion K222 yrkande 10 av Carl Bildt m.fl. (m) samt i motion K233 av Bengt Kindbom m.fl. (c).

I motionerna hävdas att friheten att starta företag är en omistlig del i ett marknadsekonomiskt system. Där ges också exempel på hur denna frihet enligt motionärernas mening i dag är hotad eller inskränkt. Rätten att driva näringsverksamhet är enligt motionärerna så grundläggande att den förtjänar ett starkt stöd i konstitutionen.

Utskottets bedömning

Utskottet har vid ett flertal tillfällen behandlat frågan om grundlagsskydd för närings- och yrkesfriheten. Senast skedde det hösten 1988 då utskottet avstyrkte yrkanden om utredning med motiveringen att ytterligare erfarenheter av reformerna på fri- och rättighetsområdet borde avvaktas innan initiativ togs till förändringar (1988/89:KU11). Beträffande frågans bakgrund i övrigt hänvisas till utskottets betänkande KU 1987/88:9.

Svensk rätt utgår på detta område från principen att varje medborgare har full frihet att bedriva näring och utöva yrke. Som påpekas i motion K233 är dock friheten begränsad i olika hänseenden t.ex. på grund av säkerhets-, hälsovårds-, arbetarskydds- och andra ordningsintressen. De inskränkningar som måste göras till förmån för dessa intressen har ansetts utgöra ett hinder för en grundlagsbestämmelse till skydd för närings- och yrkesfriheten. Enligt utskottet bör man undvika att införa grundlagsbestämmelser vars värde urholkas av en rad nödvändiga undantagsregler. Motionerna K218, K223 yrkande 1, K222 yrkande 10 samt K233 såvitt nu är i fråga avstyrks.

Motionen

I motion K221 av Charlotte Cederschiöld (m) sägs att familjen utgör basen i vår samhällsordning. Rätten till familjen skall vara en rätt för barnen till föräldrarna, båda sina föräldrar och för föräldrarna till sina barn — oavsett förändrat boende — och familjestrukturer. Det kräver enligt motionären en samhällsordning som ger utrymme för familje gemenskap och som innebär att man får tid och ork för varandra. I annat fall kan familjeansvaret inte upprätthållas. I motionen erinras om att utskottet avstyrkt tidigare krav på en grundlagsfäst föräldrarätt under hänvisning till svårigheterna att utforma sådana lagregler. Motionären anser sig dock kunna konstatera att tidigare grundlagsfäder tillfredsställande lyckats lösa svårare konstitutionella frågor än så. Det borde därför vara rimligt att en utredning får tillfälle att pröva utformningen av ett grundlagsskydd för familjerätten. Detta begrepp skall då i enlighet med vad som anförts i motionen ges en vidare innebörd än föräldrarätt.

Utskottets bedömning

Som påpekas i motionen har utskottet vid en rad tillfällen behandlat frågan om grundlagsskydd för föräldrarätten. Senast skedde det hösten 1988 i utskottets betänkande 1988/89:KU11. Utskottet gjorde då samma bedömning som tidigare av svårigheterna att utforma en grundlagsregel om föräldrars rätt till vårdnaden om sina minderåriga barn på ett sådant sätt att den ger ett verkligt skydd för vårdnadsrätten men ändå inte kommer i konflikt vare sig med föräldrabalkens regler om vårdnad eller med föreskrifter om samhällsvård. Beträffande frågans bakgrund i övrigt hänvisas till utskottets betänkande KU 1987/88:9.

Enligt utskottet föreligger än större svårigheter att lagreglera det vidare begreppet familjerätt. Motion K221 avstyrks.

6. Förstärkt lagprövningsrätt m.m.

Motionerna

Lagprövningsrätten behandlas i motion K222 yrkande 11 av Carl Bildt m.fl. (m). I motionen erinras om att domstolarna genom en grundlagsändring 1979 uttryckligen tillerkändes en lagprövningsrätt. Sedan dess gäller enligt 11 kap. 14 § regeringsformen att om domstol eller annat offentligt organ finner att en föreskrift står i strid med bestämmelse i grundlag eller annan överordnad författning, eller att stadgad ordning i något väsentligt hänseende har åsidosatts vid dess tillkomst, får föreskriften icke tillämpas. Det påpekas i motionen att det finns en begränsning i lagprövningsrätten. Om riksdagen eller regeringen beslutat om föreskriften skall tillämpningen underlätas endast om felet är uppenbart. Den nuvarande regleringen har enligt motionen skapat utrymme för lagstiftning som stämmer mindre väl överens med rege-

ringsformens krav. En utvidgad lagprövningsrätt bör därför införas. Motionärerna menar att lagprövning bör kunna ske även om avvikelsen inte är uppenbar. I motionen hemställs att detta ges regeringen till känna.

Enligt motionärerna kan det dock tänkas att en utvidgad lagprövningsrätt inte skulle vara tillräcklig för att garantera en grundlagsenlig lagstiftning och lagtillämpning. Mot bakgrund av bl.a. den debatt som under senare tid förts om förhållandet mellan riksdag och lagråd och om minoritetets rättigheter i olika politiska sammanhang begärs i motionen, yrkande 12, att det snarast tillsätts en utredning om inrättande av en författningsdomstol, dess kompetens, sammansättning och verksamhet. I motionen, yrkande 13, erinras om det argument som framförts mot lagprövningsrätten och mot införande av författningsdomstol, att det vore fel att låta domstolar avgöra politikens innehåll. Enligt motionärerna grundas detta argument på en felsyn. Lagprövningsrätten — liksom inrättandet av en författningsdomstol — bygger på den enkla principen att även politiker skall följa gällande lagar.

Ett slopande av begreppet "uppenbart" i 11 kap. 14 § begärs i motion K215 av Allan Ekström. I motionen hänvisas till Svea hovrätts yttrande över folkstyrelsekommitténs slutbetänkande Folkstyrelsens villkor (SOU 1987:6). Enligt motionären sägs vidare att betydelsen av en författningsdomstol självfallet beror av de befogenheter och den kompetens som domstolen utrustas med.

I motion K234 av Bertil Fiskesjö m.fl. (c) sägs däremot att ett tillstånd där lagprövningsrätten kommer till vidsträckt användning inte är önskvärt. Detta skulle, sägs det i motionen, snarast vara ett allvarligt tecken på stora brister i lagstiftningssystemet som helhet, inte minst vad gäller grundlagarnas utformning. I motionen anför en rad argument mot införandet av en författningsdomstol. Ett argument är enligt motionärerna att det även om författningsdomstol kan sägas att behovet av en sådan grundar sig på att grundlagen inte är tillfredsställande utformad. I motionen ges också ett antal exempel på områden där grundlagens regler är sådana att de kan ge upphov till olika tolkningar. En parlamentarisk utredning bör enligt motionärerna få i uppgift att göra en översyn byggd på en systematisk genomgång av de delar av grundlagen som visat sig vara kontroversiella och svårtillämpade.

Frågor rörande rättssäkerhet och konstitutionell kontroll behandlas i motion K232 av Margit Gennser och Charlotte Cederschiöld (båda m). Motionen anknyter till utskottets avstyrkande av motion 1987/88:K209 i samma ämne. Enligt motionärerna tyder utskottets behandling av den motionen i betänkande 1988/89:KU11 på att utskottet antingen inte förstått innebörden eller vidden av de problem som berörs i motionen eller inte velat se en lösning av desamma. De frågor som behandlades i motion 1987/88:K209 har enligt motionärerna dess värre en än större aktualitet 1989 än de hade för ett år sedan. I motionen sägs att det man betraktar som en av de grundläggande rättighetsfrågorna präglas av två klart urskiljbara utvecklingslinjer.

Den *ena* avser frågan om de personliga fri- och rättigheterna och deras förhållande till framför allt processuella tvångsmedel.

Den *andra* gäller bristerna i den svenska katalogen av fri- och rättigheter och katalogens förhållande till de rättigheter som omfattas av bl.a. Europakonventionen.

I motionen yrkas att frågor om rättssäkerhet och konstitutionell kontroll utreds och prövas i ett sammanhang inom den ram som angivits i motionen.

Utskottets bedömning

Skyddet för de medborgerliga fri- och rättigheterna bygger, som tidigare berörts, på en ingående reglering i grundlag kompletterad med lagrådsgranskning, vissa minoritetsrättigheter i riksdagen samt lagprövningsrätten som en yttersta garanti. Utrymmet för lagprövning är snävt. För att tillämpning av en föreskrift som beslutats av riksdagen eller regeringen skall kunna underlätas krävs att konflikten med grundlagen eller den stadgade proceduren är uppenbar. När lagprövningsrätten skrevs in i regeringsformen 1979 framhöll utskottet enhälligt (KU 1978/79:39) att riksdagen är den instans som är bäst ägnad att pröva om en viss föreskrift är grundlagsenlig. Uppenbarhetsrekvisitet medförde i detta fall, enligt utskottets mening, att riksdagens tillämpning av ett visst grundlagsstadgande måste respekteras så länge den håller sig inom ramen för en möjlig tolkning av bestämmelsen i fråga.

I utskottets betänkande KU 1987/88:32 behandlades motioner från allmänna motionstiden 1988 rörande såväl förstärkt lagprövningsrätt som införande av författningsdomstol.

Enligt utskottet skulle ett slopande av uppenbarhetsrekvisitet för lagprövning medföra en icke önskvärd överföring av politisk makt från direkt eller indirekt folkvalda organ till domstolar och administrativa myndigheter. En på det sättet vidgad lagprövningsrätt skulle också kunna leda till osäkerhet om vad som är gällande rätt och skada förtroendet för rättsordningen. Även förslag om införande av författningsdomstol avvisades av utskottet, som sade sig dela uppfattningen att en sådan är främmande för vårt samhällsskick.

Utskottet gör samma bedömning nu och avstyrker motionerna K222 yrkandena 11–13 och K215. Lagprövningsrätten bör finnas kvar som en sista utväg att korrigera uppenbara misstag som gjorts i lagstiftningsprocessen. Enligt utskottet är det dock väsentligt att lagstiftningsarbetet har en sådan kvalitet att behovet att utnyttja den minimeras. Detta gäller självfallet också för den lagstiftning om processuella tvångsmedel som berörs i motion K232. Enligt utskottet är det inte befogat med någon speciell ordning för konstitutionell kontroll av denna lagstiftning och dess tillämpning. Motionen avstyrks i denna del.

I betänkande KU 1985/86:5 vidhöll utskottet sin tidigare uppfattning att svensk lagstiftnings förenlighet med ingångna konventioner fortlöpande borde bevakas inom regeringskansliet och fann ingen anledning frånga sin tidigare ståndpunkt när det gällde kravet på inkorporering av Europakonventionen med svensk rätt. När frågan därefter behand-

lats, senast i betänkande 1988/89:KU11, har utskottet inte funnit anledning frångå detta ställningstagande. Motion K232 avstyrks också i denna del.

Enligt utskottet föreligger inga större problem med de nuvarande grundlagsreglernas tolkning. Inte minst det faktum att lagprövningsrätten i så liten utsträckning kommit till användning ger stöd för denna uppfattning. Något behov av en översyn av grundlagsreglerna utifrån de utgångspunkter som anges i motion K234 finns enligt utskottet därför inte. Motionen avstyrks.

7. Folkomröstningsinstitutet

Motionerna

I motion K240 av Gunnar Hökmark (m) förordas att grundlagens möjligheter till beslutande folkomröstningar utvidgas att gälla även andra frågor än vilande grundlagsförslag. För att inte osäkerhet skall skapas om när lagar träder i kraft bör, enligt motionen, yrkande om folkomröstning inlämnas senast dagen efter det att beslut om viss lag har fattats. Lagförslaget skulle då bli vilande till dess riksdagen tagit ställning till frågan om folkomröstning och — om det blir riksdagens beslut — folkomröstningen genomförts.

En utredning om ökade möjligheter till rådgivande folkomröstning föreslås i motionerna K210 yrkande 3 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) samt K222 yrkande 3 av Carl Bildt m.fl. (m). Enligt motionärerna bör inriktningen vara att låta en minoritet på förslagsvis en tredjedel av riksdagens ledamöter få till stånd folkomröstning. Även andra former för att utlösa en sådan omröstning, t.ex. folkinitiativ, bör utredas i sammanhanget.

Enligt de båda motionerna bör utredningen också omfatta möjligheterna till och förfaranderegler för kommunala folkomröstningar.

Även i motion K216 av Bertil Fiskesjö m.fl. (c) begärs en utredning om bestämmelserna om folkomröstning. I motionen ges en redogörelse för de brister som enligt motionärernas mening åvilar den nuvarande lagstiftningen och som utredningens förslag bör syfta till att undanröja. Vad som enligt motionärerna bör övervägas är bl.a. att göra de nu rådgivande omröstningarna beslutande, att ge en riksdagsminoritet rätt att få folkomröstning till stånd samt att tillskapa en ordning som gör att flera olika alternativ inte kan förekomma i samma omröstning.

Utskottets bedömning

Frågan om folkomröstningsinstitutet behandlades senast av utskottet våren 1988 (KU 1987/88:32). Utskottet konstaterade då att frågan tagits upp av folkstyrelsekommittén men att dess majoritet motsatt sig någon utvidgning av detta med motiveringen att ett ökat inslag av folkomröstningar skulle försvaga det representativa styrelseskicket och motverka strävandena att stärka riksdagens ställning. Liksom justitieministern

delade utskottet kommitténs uppfattning i denna fråga. Utskottet gör samma bedömning nu. Motionerna K240, K210 yrkande 3, K222 yrkande 3 samt K216 avstyrks.

1989/90:KU12

8. Politisk åsiktsregistrering

Motionen

I motion K219 av Lars Werner m.fl. (vpk) upprepas ett krav från en motion från allmänna motionstiden 1988 om ett striktare förbud mot åsiktsregistrering. Flera händelser under det år som förflutit sedan den motionen presenterades har enligt motionen ytterligare bestyrkt behovet av en sådan förändring. Bestämmelsen i 2 kap. 3 § regeringsformen har följande lydelse: "Anteckning om medborgare i allmänt register får ej utan hans samtycke grundas enbart på hans politiska åskådning." Enligt motionärerna öppnar formuleringen möjligheten att anteckna någons politiska åsikt om det samtidigt finns andra ting att anteckna i registret, t.ex. att någon deltagit i en politisk demonstration. I motionen yrkas att förbudet mot åsiktsregistrering genom en ändring av denna formulering görs absolut.

Utskottets bedömning

Som påpekas i motionen kommer en förändring av det slag som där krävs att få konsekvenser för personalkontrollsystemet. Frågan om personalkontrollens utformning behandlas av utredningen om översyn av den svenska säkerhetspolisen. Utskottet erinrade om detta när motsvarande motionskrav senast behandlades (1988/89:KU11). Enligt utskottets mening borde resultatet av det pågående utredningsarbetet avvaktas innan frågan om eventuella ändringar i grundlagen på detta område aktualiserades. Utskottet gör samma bedömning nu. Motionen avstyrks.

9. Förbud mot rasistiska organisationer

Motionerna

Lagförslag om förbud mot rasistiska organisationer begärs i motion K443 av Hans Göran Franck m.fl. (s). I motionen erinras om att FN-konventionen från 1965 omfattar förbud mot alla former av rasdiskriminering. I dess artikel 4 b stadgas bl.a. att konventionsstaterna skall "olagligförklara och förbjuda organisationer och organiserad eller annan propaganda som främjar och uppmanar till rasdiskriminering samt förklara deltagande i dylika organisationer eller dylik verksamhet som en brottslig handling straffbar enligt lag". Enligt motionärerna är det viktigt, inte minst med tanke på Sveriges trovärdighet i internationella sammanhang, att reagera på de med tiden allt kraftigare anmärkningar som riktats mot Sverige från FN-kommitténs sida för att Sverige

inte lagstiftat enligt konventionen. Även i motion Sf510 yrkande 1 av Lars Werner m.fl. (vpk) begärs ett lagförslag mot organiserad rasism i enlighet med FN-konventionen.

I motion Sf502 yrkande 30 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) sägs däremot att det finns anledning att redan nu klargöra att Sverige inte bör införa ett förbud mot rasistiska organisationer. Mot tanken på ett sådant talar enligt motionärerna dels att det är principiellt förkastligt att förbjuda en åsikt, dels att bevissituationen blir ytterst svår och att man troligen inte kommer att kunna döma någon organisation för brott mot en sådan lag.

Utskottets bedömning

I proposition 1986/87:151 om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m. gavs en utförlig redogörelse för frågan om förbud mot rasistiska organisationer. Utskottet behandlade propositionen jämte bl.a. motionskrav från allmänna motionstiderna 1987 och 1988 om införande av sådant förbud i sitt betänkande KU 1987/88:36. Utskottet gjorde den bedömningen att Sverige även utan ett särskilt organisationsförbud fick anses uppfylla våra åtaganden enligt FN:s rasdiskrimineringskonvention. Utskottet delade vidare den i propositionen gjorda bedömningen att det vid den tidpunkten inte kunde anses föreligga något egentligt behov av att i lagstiftningen införa ett direkt organisationsförbud.

Enligt utskottets mening var det dock angeläget att med hänsyn till det starka samhällseliga intresset med kraft motverka rasistiska organisationer och att regeringen med uppmärksamhet följde frågan. Utskottet påpekade att regeringen hade anledning återkomma till saken vid beredningen av det förslag som den parlamentariska kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet väntades lägga fram.

Kommissionen redovisade i sin slutrapport (SOU 1989:14) en rad argument för och emot ett organisationsförbud. Sammantaget fann kommissionen att även om förbud mot gruppbildning inte skulle förhindra alla människors möjligheter att stärka sin rasism i mindre subkulturer torde förbudet kunna hindra sådana kulturer från att få ett omfattande genomslag i samhället. Organisationernas möjligheter att arbeta effektivt skulle försvåras samtidigt som dubbelheten i samhällets budskap skulle upphöra. Lagstiftningen skulle bli en viktig markering till medborgarna om vilka värderingar och normer som bör råda i samhället. Sett ur denna aspekt tedde sig för kommissionen lagreglering inte bara lämplig utan t.o.m. önskvärd.

Enligt kommissionen kunde man dock förvänta sig en del negativa följder av ett förbud. Problemen med lagstiftningen finns enligt kommissionen både på ett principiellt och ett praktiskt plan. Den principiella frågan är huruvida det är förenligt med den svenska demokratin att göra ingrepp i föreningsfriheten. De praktiska problemen sammanhänger främst med två frågor. Den ena handlar om att bedöma vilka effekter förbudet får, både på den förbjudna organisationen och på allmänheten. Den andra frågan är, enligt kommissionen, hur förbudet

skall utformas för att gränsdragningen skall bli möjlig mellan tillåtet och otillåtet på ett så klart sätt att lagbestämmelsen inte öppnar för bevisproblem och godtycke i rättstillämpningen.

Kommissionen föreslog att ett förbud mot rasistiska organisationer skulle införas. Kommissionen var dock inte enig och redovisade inte något fullständigt förslag till lag. Frågan bereds för närvarande i regeringskansliet, och en proposition till riksdagen kan förväntas under våren 1990, varför utskottet då får anledning att återkomma till frågan. Motionerna K443, Sf510 yrkande 1 och Sf502 yrkande 30 får anses besvarade med vad utskottet anfört.

10. Samernas rätt

Motionen

I motion K245 av Birger Schlaug och Hans Leghammar (båda mp) föreslås en särskild lagstiftning som ger samerna skydd mot exploatering i sameområdet. Lagen bör enligt motionärerna ge samerna rätt att själva förvalta sina naturtillgångar — t.ex. renbeten och fiskevatten. Lagen bör dessutom ge samerna vetorätt i frågor som är av grundläggande betydelse för deras försörjning samt ge garantier för att det samiska språket och den samiska kulturen kan leva vidare.

Utskottets bedömning

Samerättsutredningen föreslår i sitt huvudbetänkande SOU 1989:41 Samerätt och sameting ett grundlagsstadgande om samernas särskilda ställning som etnisk minoritet och urbefolkning i Sverige. I betänkandet föreslås också inrättandet av ett sameting samt ändringar i bl.a. rennäringslagen till skydd för samernas renskötselrätt. Utredningens förslag bereds för närvarande i regeringskansliet. Motion K245 avstyrks.

Enligt utskottet finns inte anledning för riksdagen att i avvaktan på regeringens förslag göra ett uttalande i frågan om samernas ställning.

11. Grundlagsskydd för nationalparker och vissa älvar

Motionerna

I motion K237 av Claes Roxbergh m.fl. (mp) sägs att de fyra sista, stora outbyggda älvarna bör bevaras för kommande generationer. Motionärerna anser att dessa älvar representerar så stora naturvärden att de bör skyddas i grundlagen.

Grundlagsskydd för nationalparkerna föreslås i motion K250 av Roy Ottosson m.fl. (mp). Motionärerna finner det oacceptabelt att det bara behövs ett enkelt majoritetsbeslut vid ett enda tillfälle i Sveriges riksdag för att upphäva nationalparksskyddet. En sådan ordning motsäger enligt motionen själva grundtanken med nationalparker, nämligen att ge större naturområden ett tryggt och varaktigt skydd.

Bostadsutskottet har vid ett flertal tillfällen behandlat yrkanden om särskilt skydd för de outbyggda älvarna. Senast skedde det med anledning av två motioner från den allmänna motionstiden i år (1988/89:BoU12). I den ena motionen (Bo509) föreslogs att de fyra huvudälvarna skulle förklaras som nationalälvar, i den andra (Bo552) yrkades att de skulle få nationalparksstatus.

Bostadsutskottet anförde att det skydd som älvsträckor och vattenområden givits genom att de tagits in i naturresurslagen innebär att de inte kan byggas ut med mindre än att lagen ändras. Några sådana ändringsförslag har inte förelagts riksdagen. Bostadsutskottet kunde inte heller se att något väsentligt skulle vara att vinna på att tillmötesgå motionärernas förslag. Motionerna avstyrktes.

Nationalparkernas ställning regleras i naturvårdslagen (1964:822). I 4 § stadgas att i syfte att bevara större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligen oförändrat skick kan staten tillhörig mark avsättas till nationalpark.

Riksdagen har beslutat om skydd för de outbyggda älvarna. Detta skydd kan inte brytas på annat sätt än genom riksdagsbeslut. Även för att ändra ett områdes status som nationalpark krävs beslut av riksdagen. Enligt utskottet skulle det bryta grundlagens principiella uppläggning att i den införa särskilda bestämmelser till skydd för dessa objekt. Motionerna K237 och K250 avstyrks.

12. Förbud mot könsdiskriminerande reklam

Motionen

Enligt motion K423 av Aina Westin och Anita Johansson (båda s) är det från konsumentekonomisk synpunkt angeläget att grundlagen ger möjlighet att genom vanlig lag ingripa mot könsdiskriminerande reklam, vilket bör beaktas i det fortsatta grundlagsarbetet.

Bakgrund

Frågan om förbud mot könsdiskriminerande reklam har tidigare prövats flera gånger av riksdagen med anledning av motioner. För en redogörelse för bakgrunden och frågans tidigare behandling hänvisas till lagutskottets betänkande 1988/89:LU17. I betänkandet behandlas fyra motioner i ämnet från allmänna motionstiden i år. Lagutskottet redovisar att konsumentverket i en rapport (1988/89:5) föreslagit att lagregler införs mot reklam som kränker ettdera könet.

Med hänsyn till att frågan om lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam således nu kommer att prövas av regeringen har lagutskottet inte ansett det påkallat med något uttalande i saken från riksdagens sida.

Näringslivets organisationer har på eget initiativ för att åstadkomma en självsanering inom branschen inrättat Näringslivets etiska råd mot könsdiskriminerande reklam.

Enligt utskottet finns inte anledning att innan beredningsarbetet i regeringskansliet är avslutat ta ställning till behovet av eventuell grundlagsändring för att möjliggöra införandet av en lag mot köndis-kriminerande reklam. Motion K423 avstyrks.

13. EG-anpassningen

Motionen

I motion K228 av Claes Roxbergh m.fl. (mp) begärs att lagrådet får i uppdrag att göra en allmän granskning av de lagtekniska konsekvenserna av det pågående arbetet med EG-anpassning. I motionen citeras chefen för det s.k. integrationssekretariatet inom utrikesdepartementets handelsavdelning. Enligt citatet kommer "ingen ny lag att stiftas utan att man först sneplat på EG". Enligt motionärerna kan det hävdas att det hade varit i överensstämmelse med 8 kap. 18 § regeringsformen att inhämta yttrande från lagrådet före ett riksdagsbeslut som innebär att alla framtida lagar avses bli anpassade till EG.

Utskottets bedömning

Frågan om lagrådet borde ha fått ta ställning till EG-harmoniseringen tas i likalydande formulering upp som en del fråga i en granskningsanmälan till utskottet från en av motionärerna, Per Gahrton (mp). Utskottet har beslutat ta upp denna anmälan till behandling under innevarande riksmöte.

Utrikesdepartementets handelsavdelning har i en promemoria med anledning av granskningsärendet anfört att det påstådda citatet från chefen för dess integrationssekretariat kan härledas till en rubrik till en intervju med denne i tidningen Dagens Industri den 18 oktober 1988. Denne refererade i intervjun till att regeringen i direktiv 1988:43 uppmanat kommittéer och särskilda utredare att beakta EG-aspekter i utredningsverksamheten.

Enligt promemorian är direktiven till kommittéerna en direkt följd av ett uttalande av riksdagen (UU 1987/88:24 s. 27) om vikten av att regeringen "där så bedöms vara av betydelse, redovisar huruvida förslag till lagar och regler överensstämmer med lagar och regler inom EG".

Lagrådet finns enligt 8 kap. 18 § regeringsformen för att yttra sig över lagförslag. I andra stycket anges över vilka lagförslag yttrande bör inhämtas. Som påpekas i handelsavdelningens promemoria har inget förslag till lagstiftning förelagts riksdagen rörande framtida lagstiftningsanpassning till EG. Utöver det nämnda uttalandet har riksdagen heller inte fattat något beslut i detta ärende.

Då något lagförslag inte förelagts riksdagen har det enligt utskottet inte heller varit möjligt att inhämta lagrådets yttrande över det. Det skulle falla utanför lagrådets grundlagsreglerade kompetens att utan

anknytning till framlagt lagförslag yttra sig över de lagtekniska konsekvenserna av det pågående arbetet med EG-anpassning. Motion K228 avstyrks.

1989/90:KU12

14. Rösträttsregler

Motionerna

Grundlagsreglering av svenska medborgares rösträtt föreslås i motionerna K205 av Bertil Fiskesjö m.fl. (c) samt K210 yrkande 4 av Bengt Westerberg m.fl. (fp). Förslaget innebär att den särbestämmelse som nu finns i 3 kap. 2 § regeringsformen och som möjliggör förändring av utlandssvenskarnas rösträtt genom ändring av vallagen utgår.

Förslag om rösträtt för invandrare i riksdagsvalen begärs i motion K211 av Lars Werner m.fl. (vpk). I motion K249 av Birger Schlaug och Ragnhild Pohanka (båda mp) yrkas att riksdagen beslutar att utlänningar skall ges rösträtt till riksdagsval efter fem års vistelse i Sverige oavsett svenskt medborgarskap. I motion K251 av Sten Svensson m.fl. (m) erinras om att frågor rörande medborgarskap m.m. utreds av den s.k. medborgarskapskommittén. Motionärerna vill inte föregå de förslag som kan komma i anledning av utredningen, men vill som sin bestämda mening uttrycka att ett villkor för rösträtt och valbarhet till riksdagen skall vara svenskt medborgarskap.

En sänkning av rösträttsåldern från 18 till 16 år förordas i motion K224 av Åsa Domeij (mp). I motionen erinras om att skolplikten upphör vid 16 års ålder och att den obligatoriska skolan bl.a. har till uppgift att informera om hur samhället fungerar, inkl. det politiska systemet. En 16-åring skall alltså få den information som staten anser behövs för att kunna delta aktivt i samhällslivet. Enligt motionären finns det därför ingen anledning att behöva vänta med att få rösträtt ända till 18 års ålder.

Utskottets bedömning

Utskottet har tidigare behandlat frågan om grundlagsreglering av utlandssvenskarnas rösträtt. Senast skedde det våren 1988 (KU 1987/88:32). Utskottet erinrade om att den 1985 tillsatta medborgarskapskommittén har till uppgift att överväga frågan om dubbelt medborgarskap. Enligt utskottet borde resultatet av tidigare och nu pågående utredningsarbete avvaktas innan ställning togs till frågan om grundlagsreglering av utlandssvenskarnas rösträtt.

Sambandet mellan rösträtt och medborgarskap berörs särskilt i medborgarskapskommitténs direktiv. Kommittén har avgett diskussionsbetänkandet (Ds A 1986:6) Dubbelt medborgarskap och nyligen presenterat sitt slutbetänkande. Enligt kommittén bör strävan vara att genom överenskommelser åstadkomma en samordning mellan länderna i frågan om sambandet mellan rösträtt och medborgarskap. I första hand bör en lösning sökas inom Norden. På svenskt initiativ har också ett arbete påbörjats i Europarådet i frågan.

Enligt utskottet bör den fortsatta beredningen av kommitténs förslag avvaktas innan ställning tas till frågan om utlandssvenskarnas rösträtt. Motionerna K205 och K210 yrkande 4 avstyrks.

Då medborgarskapskommitténs arbete i hög grad har rört frågan om invandrarnas rösträtt bör enligt utskottet den fortsatta beredningen av kommitténs slutrapport avvaktas innan ställning tas till denna fråga. Motionerna K211, K249 samt K251 avstyrks.

Rösträttsåldern har sedan 1965 sänkts i etapper. Vid antagandet av 1974 års regeringsform fastställdes den till 18 år. Dessutom beslöts att rösträttens inträdande skulle vara knutet till medborgarens ålder på valdagen och inte till hans ålder vid kalenderårsskiftet närmast före valet, som tidigare varit fallet. Grundlagberedningen angav att man vid valet av denna åldersgräns hade beaktat den betydelse som 18-årsgränsen i andra sammanhang har för inträdandet av medborgerliga rättigheter och skyldigheter. Beredningen hänvisade bl.a. till den omfattande civilrättsliga handlingsförmåga som var knuten till 18-årsåldern samt att värnpliktsåldern och rätt att ingå äktenskap inträdde vid samma ålder.

Utskottet finner det inte befogat med ett riksdagsinitiativ i frågan om rösträttsåldern. Motion K224 avstyrks.

15. Mandatperiodens längd och den gemensamma valdagen

Motionerna

En förlängning av mandatperioden vid de allmänna valen i förening med en övergång till skilda valdagar för riksdags- resp. kommunal- och landstingsvalen förordas i motionerna K210 yrkande 2 av Bengt Westerberg m.fl. (fp), K222 yrkande 5 av Carl Bildt m.fl. (m), K243 av Claes Roxbergh m.fl. (mp) samt K704 av Bertil Fiskesjö m.fl. (c). Motiveringarna för en förlängning av mandatperioden är att med en sådan skulle förutsättningar skapas för en längre planeringsperiod. Med skilda valdagar skulle, enligt motionärerna, risken för att kommunalvalen kommer i skymundan för riksdagsvalen försvinna.

Utskottets bedömning

I folkstyrelsekommittén enade sig de fyra största partierna om att föreslå en förlängning av mandatperioden till fyra år. Däremot rådde det delade meningar i kommittén om huruvida riksdagsvalen och de kommunala valen skulle äga rum samtidigt eller ej. Kommitténs majoritet bestående av de socialdemokratiska ledamöterna förordade att den gemensamma valdagen bevarades. Företrädarna för de borgerliga partierna föreslog däremot att valen till riksdagen och till de kommunala församlingarna skulle hållas åtskilda med två års mellanrum. Vpk-ledamöten förespråkade ett bibehållande av det dittillsvarande systemet. Mot denna bakgrund avstod regeringen från att lägga fram förslag i denna fråga.

Utskottet behandlade våren 1988 (KU 1987/88:32), tillsammans med regeringens proposition med anledning av folkstyrelsekommitténs förslag, motioner från de allmänna motionstiderna 1987 och 1988 med förslag om en övergång till fyraåriga mandatperioder och skilda valdagar. Utskottet beklagade att kommittén inte kunde enas om en lösning av denna fråga. Någon förnyad sakbehandling av frågan i utskottet eller i en ny kommitté fann utskottet vid den tidpunkten inte meningsfull. Motionerna avstyrktes.

Utskottet gör samma bedömning nu. Motionerna K210 yrkande 2, K222 yrkande 5, K243 samt K704 avstyrks.

16. Personval

Motionerna

En utredning om förbättrade möjligheter till personval begärs i motionerna K210 yrkande 1 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) och K222 yrkande 1 av Carl Bildt m.fl. (m). I den senare motionen erinras om att folkstyrelsekommittén presenterade ett förslag om hur ett alternativt personvalssystem skulle kunna konstrueras. Förslaget innebar att väljaren genom en siffermarkering på valsedel fick ange om någon annan kandidat än listans första namn skulle placeras överst på valsekeln. Enligt motionärerna skulle detta utgöra ett steg i rätt riktning, men den föreslagna ordningen skulle inte leda till tillräckligt påtagliga förändringar jämfört med nu rådande system. Enligt motion K210 yrkande 1 var det av folkstyrelsekommittén föreslagna systemet helt otillräckligt. Det är, enligt motionärerna, viktigt att riksdagen så snart som möjligt får anledning att ta ställning till ett nytt system som innebär att den enskilde väljaren får ökade möjligheter till personval.

Utskottets bedömning

Utskottet har tidigare behandlat yrkanden om utredning av ökade möjligheter till personval inom ramen för det svenska valsystemet. Senast skedde det våren 1988 (KU 1987/88:32). Utskottet konstaterade då att två kommittéer, först personvals- och valkretsutredningen (SOU 1977:94) och senare folkstyrelsekommittén, hade lämnat förslag till förstärkning av personvalsinslaget. Båda förslagen hade fått ett svalt mottagande och kritiserats från både principiella och tekniska utgångspunkter. Detta uppfattade utskottet som ett uttryck för att ett tillräckligt intresse för personvalsfrågan inte förelåg. Utskottet fann det därför vid den tidpunkten inte meningsfullt med ytterligare utredningar i frågan.

Utskottet gör samma bedömning nu. Motionerna K210 yrkande 1 och K222 yrkande 1 avstyrks.

Motionerna

Om antalet riksdagsmän minskade skulle det enligt motion K222 yrkande 2 av Carl Bildt m.fl. (m) medverka till att riksdagsmän blev mer kända av medborgarna. Det skulle därutöver leda till en arbetsdugligare riksdag. Då en minskning av antalet riksdagsmän även medför andra nödvändiga ändringar bör frågan, enligt motionärerna, bli föremål för utredning. I motion K324 av Daniel Tarschys (fp) yrkas på en reduktion av antalet ledamöter till 299.

Utskottets bedömning

Författningsutredningen (SOU 1963:17) föreslog i sitt enkammaralternativ att antalet ledamöter i riksdagen skulle reduceras från dåvarande 383 till 290. Enligt utredningens mening skulle man då trots reduktionen få lika fullständig representation som man hade i andra jämförbara länder. Vid remissbehandlingen av utredningens förslag var meningarna starkt delade om det lämpliga antalet ledamöter.

Grundlagberedningen (SOU 1967:26) ansåg att det fanns anledning att gå fram med försiktighet om man ville begränsa antalet ledamöter i en enkammarrisdag. Enligt beredningen skulle en begränsning sannolikt gå ut framför allt över glesbygdernas representation. Vid en avvägning mellan de skilda synpunkter som framförts kom beredningen för sin del till uppfattningen att enkammarrisdagen borde bestå av 350 ledamöter.

Frågan om den nya riksdagens ledamotsantal blev föremål för en omfattande debatt. Konstitutionsutskottet (KU 1968:20 s. 15–16) konstaterade att det även inom utskottet funnits delade meningar, men att flertalet ledamöter funnit sig böra godta den kompromiss som träffats av grundlagberedningens majoritet.

Vid grundlagberedningens (SOU 1970:17 s. 49) behandling av frågan om ersättare för riksdagsledamöterna väcktes tanken att ett införande av ett ersättarsystem borde kombineras med en sänkning av riksdagens ledamotsantal. Beredningen fann dock att det angelägna i en nära och levande kontakt mellan väljare och valda bjöd till försiktighet inför tanken att minska ledamotsantalet.

Departementschefen anförde i samband med förslaget om införande av ersättare (prop. 1972:66) att det enligt hans mening inte fanns anledning att koppla samman ersättarfrågan med den större frågan om lämpligt antal riksdagsledamöter. Han tillfogade att den senare frågan varken kunde eller borde bedömas uteslutande eller ens huvudsakligen under hänsynstagande till arbetsförhållandena i riksdagen. Andra faktorer som t.ex. hänsynen till möjligheterna att bereda olika landsdelar allsidig representation i riksdagen måste enligt föredragande statsrådet väga tyngre. Utskottet (KU 1972:30) kunde för sin del ansluta sig till denna ståndpunkt. Enligt utskottets mening borde därför inte frågan om riksdagens ledamotsantal tas upp till prövning i det sammanhanget.

Antalet ledamöter i riksdagen ändrades vid antagandet av 1974 års regeringsform till 349.

Folkstyrelsekommittén ansåg (SOU 1987:6 s. 89) att antalet ledamöter i riksdagen inte gärna kunde minskas om man ville behålla en rimlig representation även för de rena glesbygdsområdena.

Utskottet delar denna uppfattning. Det framgår bl.a. av de studier som utfördes för folkstyrelsekommitténs räkning att kraven på och önskemålen om deltagande av riksdagsledamöter i sammankomster och andra aktiviteter i valkretsarna har ökat starkt under senare år. Ett minskat antal ledamöter i riksdagen skulle göra det ännu svårare för framför allt ledamöterna från de mindre partierna att tillfredsställa dessa önskemål om deltagande i verksamhet i valkretsarna. Motionerna K222 yrkande 2 och K324 avstyrks.

18. Fyraprocentsspärren m.m.

Motionen

I motion K225 yrkande 1 av Inger Schörling m.fl. (mp) hemställs att riksdagen beslutar sänka spärren till riksdagen till 2 %.

Utskottets bedömning

Grundlagberedningen (SOU 1967:26 s. 149) anförde i sitt förslag till partiell författningsreform att det var nödvändigt att liksom i det tidigare valsystemet ha vissa spärrar som utestängde mycket små partier från representation i riksdagen. Det skulle kunna äventyra det parlamentariska styrelseskicket, om man vid valen till enkammarriksdagen tillämpade ett valsystem som gjorde det lätt för småpartier att erövra mandat. Utländska erfarenheter visade, enligt beredningen, att förekomsten i folkrepresentationen av många små partigrupper i vissa lägen kunde försvåra lösningen av regeringsfrågan och minska möjligheterna att få en handlingskraftig parlamentsmajoritet.

Folkstyrelsekommittén (SOU 1987:6 s. 125) föreslog ingen ändring av spärreglerna. Erfarenheterna från andra länder visade enligt kommittén att det för demokratins funktionsduglighet var väsentligt att valsättet inte ledde till långtgående partisplittring i parlamentet.

Utskottet har vid ett stort antal tillfällen avslagit yrkanden om slopande av fyraprocentsspärren. Senast skedde det våren 1988 (KU 1987/88:32). Utskottet angav då att det delade folkstyrelsekommitténs uppfattning i spärfrågan.

Utskottet gör samma bedömning nu. Motion K225 avstyrks.

Motionen

I motion K701 av Bengt Silfverstrand och Gunnar Nilsson (båda s) erinras dels om den valtekniska definition av partibegreppet som gjorts i 3 kap. 7 § regeringsformen: "Med parti avses varje sammanslutning eller grupp av väljare, som uppträder i val under särskild partibeteckning", dels om bestämmelsen i 6 kap. 9 § Vall om tillhandahållande av s.k. partimarkerade valsedlar. Enligt motionärerna har utvidgningen av den senare regeln till att gälla parti som vid något av de två senaste valen fått 1 % av rösterna i hela landet i förening med en ökande tendens hos olika partier och väljargrupper att uppträda på skilda sätt i de tre valen lett till att det i vissa fall från valmyndigheternas sida har tillhandahållits partimarkerade valsedlar som varit oönskade av partiet i fråga. Detta förhållande är, enligt motionen, djupt otillfredsställande och bör snarast leda till en ändring av vallagen.

I motionen sägs också att det enligt uppgift förekommit att väljare i kommunalval har begagnat partimarkerade valsedlar för miljöpartiet de gröna i fall där partiet inte alls ställt upp till val. I avsaknad av något handskrivet namn på person, som skulle ha kunnat besätta en fullmäktigeplats, har detta lett till att länsstyrelsen tilldelat "partiet" i fråga mandatet men fått låta platsen i praktiken stå obesatt.

Enligt motionärerna kan det ifrågasättas om det alls framträtt något parti i regeringsformens mening, vilket kunnat tilldelas något mandat och om inte en rimligare lösning vore att låta platsen eller platser gå vidare bland övriga partier.

I motionen begärs en översyn av vallagen i berörda hänseenden.

Utskottets bedömning

Bestämmelserna om tillhandahållande av valsedlar m.m. ändrades senast 1987 (KU 1987/88:15). Utskottet avstyrkte då en motion av Birgit Friggebo m.fl. (fp) om att den centrala valmyndigheten skulle beakta partiorganisationernas önskemål om utläggning av valsedlar. Utskottet ansåg att en generell regel på detta område av praktiska skäl inte borde införas. Enligt utskottet borde det hållas i minnet att tillhandahållandet av valsedlar gäller alla de tre valen och att det kan uppkomma situationer då man inte vet vilken partiorganisation som skall avgöra frågan. Utgångspunkten borde som dittills vara ett partis deltagande i tidigare riksdagsval.

Riksskatteverket har i sin genomgång av erfarenheterna från 1988 års allmänna val behandlat problemet med obesatta mandat. Enligt riksskatteverket inträffade det i 1988 års val i två kommuner att mandat från miljöpartiet blev obesatta på grund av att kandidatnamn helt saknades på valsedlarna. I nio kommuner kunde någon suppleant inte utses för miljöpartiet. Även vänsterpartiet kommunisterna blev helt utan suppleanter i en kommun. Omfattningen av obesatta mandat

och otillräckligt antal suppleanter efter 1988 års val utgör enligt RSV:s bedömning motiv för en särskild översyn av ifrågavarande bestämmelser.

1989/90:KU12

Riksskatteverkets rapport är nu föremål för beredning i regeringskansliet. I avvaktan på resultatet av denna beredning är det enligt utskottet inte påkallat med något riksdagens uttalande i frågan. Motion K701 avstyrks.

20. Valbarhetsregler, uppdragskoncentration m.m.

Motionerna

Birger Schlaug och Hans Leghammar (båda mp) yrkar i motion K246 att riksdagen begär att regeringen utreder frågan om politiskt mångsyssleri och vidtar åtgärder för att minska detta. Enligt motionen måste uppdragen spridas, då politiska förtroendeuppdrag är något som alla människor borde ha under någon del av sitt liv. Samma motionärer hävdar i motion K244 att det är ett konserverande inslag i politiken att maktpositioner uppehålls under mycket lång tid av samma personer. Enligt motionärerna bör riksdagen besluta att omval efter tre valperioder till riksdag, landsting och kommunfullmäktige förbjuds. Ett liknande yrkande förs fram i motion K236 yrkande 1 av Kent Lundgren (mp). Enligt motionären bör riksdags- och/eller regeringsledamöter inte få sitta i mer än tre valperioder i sträck.

Löne- och pensionsvillkoren för heltidsanställda politiker behandlas i motion K810 av Hans Leghammar (mp). Enligt motionären uppfattas de skiftande lönevillkoren, t.ex. mellan olika kommuner, som om lönerna sätts godtyckligt och utan att politikerna tar ansvar för den totala lönebildningen i landet. I motionen tas också statsrådslönerna och riksdagsledamöternas inkomstgaranti som exempel på lönesättningar som av allmänheten kan uppfattas som konstiga.

Utskottets bedömning

Frågor rörande rekryteringen till förtroendeuppdrag, uppdragskoncentration samt omsättningen på förtroendevalda har varit föremål för en rad studier, vad gäller såväl riks- som de landstings- och primärkommunala nivåerna. Uppgifter om riksdagsledamöternas olika uppdrag har t.ex. nyligen sammanställts inom ramen för det av Riksbankens jubileumsfond finansierade forskningsprojektet, Riksdagen, valen och den representativa demokratin. Förtroendeuppdragsutredningen (dir. 1988:5) som bl.a. har att analysera de förtroendevaldas situation i kommuner och landsting har samlat in motsvarande uppgifter för de nivåerna. Utredningens huvuduppgift är att lämna förslag till hur de kommunalt förtroendevalda skall ersättas för förlorad arbetsförtjänst. I ett delbetänkande (Ds 1988:46) har utredningsmannen föreslagit ändringar i kommunallagens regler om ersättning till förtroendevalda. Kommunerna ges genom förslaget stor frihet att själva utforma ersättningssystem beroende på lokala förhållanden och enskilda förtroende-

valdas speciella situation. För en närmare redogörelse för utredningens förslag samt för nu gällande ordning hänvisas till utskottets betänkande 1989/90:KU3.

Statsrådets arvoden och andra förmåner bestäms av en särskild nämnd, statsrådslönenämnden. Arvoden till riksdagens ledamöter utgår (KU 1983/84:15) med ett belopp som motsvarar den genomsnittliga lönen för tjänster som byråchefer vid statliga myndigheter och som rådmän, hovrättsråd och kammarrättsråd.

De nu gällande reglerna för inkomstgaranti till riksdagsledamöterna fastställdes av riksdagen våren 1988 (KU 1987/88:42). De innebär i korthet att en ledamot som tjänstgjort minst tolv riksdagsår är berättigad att vid sin avgång få 66 % av det gällande ledamotsarvodet. Garantin minskas om den avgångne ledamoten uppbär förvärvsinkomster. För ledamöter som tjänstgjort kortare tid än tolv år eller som fyllt 40 år är garantin begränsad till storlek och tid.

Enligt utskottet strider de i motionerna föreslagna begränsningarna i valbarhetsreglerna mot den grundläggande principen om den fria nomineringsrätten. Motionerna K244, K246 och K236 yrkande 1 avstyrks.

Utskottet avstyrker också med hänvisning till vad som anförts om gällande regler för bestämmande av arvoden till innehavare av politiska uppdrag motion K810.

21. Kontroll av politiker m.m.

Motionerna

En utredning om formerna för offentlig insyn i toppolitikers och andra makthavares privatekonomi begärs i motion K214 av Per Gahrton (mp). Enligt motionären bör man slå fast att dessa personers privatekonomi alltid är en offentlig angelägenhet. Den som söker vissa typer av politiska uppdrag skall veta vilka krav och normer som gäller. Sådana regler finns i andra länder. I USA utsätts t.ex. vissa politiker för ingående offentliga granskningar. De senaste årens affärer, bland dem den s.k. Raineraffären, har enligt motionen visat att det är mycket hög tid att Sverige också i detta avseende vaknar ur sin oskuld.

I motion K236 yrkandena 2–4 behandlas frågan om införandet av ett "politikeransvar". Bakgrunden är att politikerna enligt motionären inte står för sina gärningar när manipulationer eller andra affärer upptäcks. Detta har lett till att politikerförakt har uppstått i Sverige som förnedrar även idealistiska politiker. Systemet med politikeransvar bör vara så utformat att om ett fel bedöms som "upsåtligt eller grovt" bör konstitutionsutskottet få väcka åtal vid HD eller regeringsrätten. Domstolen skall kunna döma till suspension från "allt riksarbete" på upp till tre mandatperioder, dvs. för närvarande nio år. För att effekt skall nås måste konstitutionsutskottet enligt motionen ha en "icke-regeringskonstellationsmajoritet". Instanser motsvarande konstitutionsutskottet bör enligt motionen tillsättas på kommunal- och landstingsplanet.

En rad uppgifter som rör en persons ekonomiska förhållanden är enligt gällande lagstiftning offentliga. Det gäller t.ex. beslut varigenom skatt eller pensionsgrundande inkomst bestäms eller underlag för bestämmande av skatt fastställs. Undantagna härifrån är enligt 9 kap. 1 § sekretesslagen endast förhandsbesked och vissa andra speciella beslut.

Även uppgifter som rör fastighetsinnehav såsom fastighets taxeringsvärde, inteckningar som belastar fastighet m.m. är tillgängliga genom i första hand fastighetsboken och fastighetsregistret.

Enligt lagen om förenklad aktiehantering (1987:623) skall förvaltare av aktier till Värdepapperscentralen lämna uppgifter om de aktieägare som har mer än 500 aktier i samma aktiebolag inregistrerade i förvaltarens namn. Uppgifterna ställs samman för varje aktiebolag. Sammanställningen skall hållas tillgänglig för alla.

Utskottet gav i granskningsbetänkandet 1983/84:30 en redogörelse för praxis beträffande redovisning av statsråds förmögenhetsinnehav. Utskottet noterade att en offentlig redovisning hade skett sedan 1976 men i skiftande former. Utskottet uttalade att det hade för avsikt att även fortsättningsvis uppmärksamt följa regeringspraxis i dessa frågor.

Utskottet behandlade i sitt betänkande 1979/80:23 ett yrkande om att riksdagen skulle låta utreda frågan om regler om offentlighet i beslutfattares ekonomi och vilka som borde omfattas av sådana regler. Utskottet erinrade om de möjligheter till insyn i en persons privata ekonomiska förhållanden som svensk lagstiftning ger. Bl.a. är inkomst- och förmögenhetsuppgifter offentliga. Några särbestämmelser för politiska beslutsfattare i dessa hänseenden var enligt utskottet inte motiverade.

Utskottet gör samma bedömning nu och vill i sammanhanget särskilt peka på partiernas centrala roll i det politiska systemet i Sverige. Det bör ankomma på partierna att försäkra sig om att de kandidater de nominerar för olika politiska uppdrag — till följd av privata ekonomiska förhållanden eller av annan orsak — inte är mindre väl skickade att på ett förtroendefullt sätt sköta uppdragen. Motion K214 avstyrks.

Riksdagens ledamöter har ett visst immunitetsskydd. För yttranden och åtgärder i tjänsten innebär det enligt 4 kap. 8 § regeringsformen att talan kan väckas mot dem eller att de kan berövas friheten endast om riksdagen med fem sjättedels majoritet medgivit det.

Riksdagsledamöterna tillförsäkras också ett visst immunitetsskydd med anledning av brott som har begåtts utanför uppdraget som riksdagsledamot.

Syftet med dessa bestämmelser är enligt grundlagberedningen (SOU 1972:15 s. 135) att trygga ledamöterna vid en fri och obunden utövning av ledamotskapet. Med hänvisning till denna grundläggande princip avstyrker utskottet motion K236 yrkandena 2—4.

Utskottet hemställer

1. beträffande *övergång till republik*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K207,
res. 1 (vpk)
2. beträffande *minoritetsskydd*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K222 yrkande 4 och 1988/89:K230,
res. 2 (m)
3. beträffande *förhållandet regering—riksdag*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K220,
res. 3 (mp)
4. beträffande *egendomsrätt*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K203, 1988/89:K209 såvitt nu är i fråga, 1988/89:K222 yrkande 9 och 1988/89:K233 såvitt nu är i fråga,
res. 4 (m, fp, c)
5. beträffande *beskattningsmakten*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K209 såvitt nu är i fråga, 1988/89:K241 och 1988/89:K501 yrkande 2,
res. 5 (m, fp)
6. beträffande *närings- och yrkesfrihet*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K218, 1988/89:K222 yrkande 10, 1988/89:K223 yrkande 1 och 1988/89:K233 såvitt nu är i fråga,
res. 6 (m, fp, c)
7. beträffande *familjerätt*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K221,
res. 7 (m)
8. beträffande *lagprövning och konstitutionell kontroll*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K222 yrkandena 11–13, 1988/89:K215 och 1988/89:K232,
res. 8 (m)
9. beträffande *översyn av grundlagsregler*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K234,
res. 9 (c)
10. beträffande *folkomröstningsinstitutet*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K210 yrkande 3, 1988/89:K216, 1988/89:K222 yrkande 3 samt 1988/89:K240,
res. 10 (m, fp, c, mp)
11. beträffande *politisk åsiktsregistrering*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K219,
res. 11 (vpk, mp)
12. beträffande *förbud mot rasistiska organisationer*
att riksdagen förklarar motionerna 1988/89:K443 yrkande 1, 1988/89:Sf510 yrkande 1 och 1988/89:Sf502 yrkande 30 besvarade med vad utskottet anfört,
13. beträffande *samernas rätt*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K245,
res. 12 (mp)

14. beträffande *nationalparker och outbyggda älvar*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K237 och 1988/89:K250,
res. 13 (mp)
15. beträffande *könsdiskriminerande reklam*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K423,
16. beträffande *EG-anpassningen*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K228,
17. beträffande *utlandssvenskarnas rösträtt*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K205 och 1988/89:K210
yrkande 4,
res. 14 (m. fp. c)
18. beträffande *invandrarnas rösträtt*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K211, 1988/89:K249 och
1988/89:K251,
res. 15 (vpk)
res. 16 (mp)
19. beträffande *rösträtsåldern*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K224,
res. 17 (mp)
20. beträffande *mandatperiodens längd och den gemensamma
valdagen*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K210 yrkande 2,
1988/89:K222 yrkande 5, 1988/89:K243 och 1988/89:K704,
res. 18 (m. fp. c. mp)
21. beträffande *personval*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K210 yrkande 1 och
1988/89:K222 yrkande 1,
res. 19 (m. fp. c)
22. beträffande *antalet riksdagsledamöter*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K222 yrkande 2 och
1988/89:K324,
res. 20 (m. fp)
23. beträffande *fyraprocentsspärren*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K225 yrkande 1,
res. 21 (vpk, mp)
24. beträffande *partibegreppet*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K701,
25. beträffande *valbarhetsregler och uppdragskoncentration*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K244, 1988/89:K246 och
1988/89:K236 yrkande 1,
res. 22 (mp)
26. beträffande *politikers löner och pensioner*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K810,
res. 23 (mp)
27. beträffande *insyn i politikers ekonomi m.m.*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K214,
res. 24 (mp)
28. beträffande *politikeransvar*
att riksdagen avslår motion 1988/89:K236 yrkandena 2–4.

Olle Svensson

Närvarande: Olle Svensson (s), Anders Björck (m), Catarina Rönning (s), Kurt Ove Johansson (s), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Sören Lekberg (s), Anita Modin (s), Torgny Larsson (s), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bengt Kindbom (c), Bo Hammar (vpk), Hans Leghammar (mp), Ulla Pettersson (s), Rosa-Lill Wählstedt (s) och Stig Bertilsson (m).

Reservationer

1. Övergång till republik (mom. 1)

Bo Hammar (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 6 börjar med "Utskottet har" och slutar med "motion K207" bort ha följande lydelse:

Monarkin är en rest från det feodala ståndssamhället och strider mot principerna för ett demokratiskt statskick och om alla människors lika värde. Även om konungens makt formellt sett är begränsad saknar monarkin inte maktpolitisk betydelse. Den är en ideologisk maktfaktor som tjänar att bevara en borgerlig livshållning och motverka strävanden mot jämlikhet och solidaritet. Några godtagbara skäl för att bevara monarkin har inte anförts. Statschefen är en av landets främsta företrädare och dennes uppgifter är således av stor betydelse. Det är därför enligt utskottets mening viktigt att statschefen är väl förankrad i landets politiska liv. Utskottet anser med hänsyn till det goda anseende riksdagens talman har i alla politiska läger att denne bör vara rikets statschef. Utskottet tillstyrker således motion K207.

dels att moment 1 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

1. beträffande *övergång till republik*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K207

a) som vilande antar de ändringar av regeringsformen som framgår av bilaga 1,

b) som vilande antar det i bilaga 1 upptagna förslaget till lag om upphävande av successionsordningen,

c) hos regeringen hemställer om förslag till följdändringar i andra författningar och till reglering av andra förhållanden som kan föranledas av beslutet om övergång till republik.

2. Minoritetsskydd (mom. 2)

1989/90:KU12

Anders Björck, Elisabeth Fleetwood och Stig Bertilsson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 10 börjar med "Enligt utskottet" och slutar med "är i fråga" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet är minoritetsskyddet i den svenska författningen, till trots av de förändringar som genomförts under 1970-talet, svagt i jämförelse med vad som gäller i många andra länder. Utskottet delar den uppfattning som framförts i motionerna K222 yrkande 4 och K230 att det skulle vara av värde om minoritetsskyddet när det gäller prövning av lagar som angår de medborgerliga fri- och rättigheterna kunde förstärkas. Frågan bör enligt utskottet bli föremål för utredning.

dels att moment 2 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

2. beträffande *minoritetsskydd*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K222 yrkande 4 och med anledning av motion 1988/89:K230 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Förhållandet regering—riksdag (mom. 3)

Hans Leghammar (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 10 börjar med "Enligt utskottet" och slutar med "K220 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet står det dock redan nu klart att riksdagens makt måste stärkas på regeringens bekostnad. Endast på det sättet kan man erhålla en stärkt folkvald initiativrik riksdag. Riksdagen kan själv vidta en rad åtgärder för att åstadkomma en sådan förändring. Vad som förts fram i motion K220 kan tjäna som exempel på sådana åtgärder. Motion K220 tillstyrks.

dels att moment 3 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

3. beträffande *förhållandet regering—riksdag*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K220 uppdrar åt talmanskonferensen att utreda möjligheterna att förstärka riksdagens makt enligt de i motionen angivna riktlinjerna.

4. Egendomsrätt (mom. 4)

Anders Björck (m), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bengt Kindbom (c) och Stig Bertilsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 11 börjar med "Utskottet har vid" och på s. 12 slutar med "fråga avstyrks" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening har utvecklingen under de senaste åren tydligt visat på behovet av ett förstärkt skydd för egendomsrätten i grundlagen.

Frågan om hur skyddet för äganderätten skall stärkas hänger självfallet samman med hur denna rätt skall definieras. Den juridiska inne-

börden är inte helt klar. Det finns inte i svensk lagstiftning över huvud taget några bestämmelser om vad äganderätten egentligen är. Det betyder dock inte att äganderätten skulle sakna rättslig innebörd.

De oklarheter som för närvarande råder vad gäller skyddet av äganderätten i regeringsformen bör undanröjas. I stället bör regeringsformen utformas som ett positivt erkännande av äganderätten. Det bör också klarare redovisas vilka inskränkningar i äganderätten som får ske i vanlig lag.

Enligt utskottet bör en utredning ske i syfte att klarlägga hur äganderättens ställning kan stärkas i regeringsformen. Detta arbete bör ske snarast och bedrivas skyndsamt.

dels att moment 4 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

4. *beträffande egendomsrätt*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:K203, 1988/89:K209 såvitt nu är i fråga samt 1988/89:K233 såvitt nu är i fråga och med anledning av motion 1988/89:K222 yrkande 9 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

5. Beskattningsmakten (mom. 5)

Anders Björck (m), Birgit Friggebo (fp), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp) och Stig Bertilsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 12 börjar med "Utskottet har också" och slutar med "K241 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Den möjlighet som finns att genom skatt inskränka äganderätten har vållat och vållar stora problem. Anledningen till detta är dels svårigheten att definiera vad skatt är, dels osäkerheten om vad som avses vara tillåtna undantag från förbudet mot retroaktiv lagstiftning på skatteområdet. Mot denna bakgrund bör en utredning tillsättas med uppgift att belysa dessa frågeställningar och lämna förslag om ändringar i grundlagen. Motionerna K209 såvitt nu är i fråga, K241 samt K501 yrkande 2 tillstyrks.

dels att moment 5 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

5. *beträffande beskattningsmakten*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:K209 såvitt nu är i fråga, 1988/89:K241 samt 1988/89:K501 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

6. Närings- och yrkesfrihet (mom. 6)

Anders Björck (m), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bengt Kindbom (c) och Stig Bertilsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 12 börjar med "Svensk rätt" och slutar med "fråga avstyrks" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det givet att näringsfriheten måste vara försedd med undantag på grund av bl.a. säkerhets-, miljö-, hälsovårds-

och arbetarskyddsintressen, men själva grundtanken att varje medborgare skall ha frihet att driva näring och välja yrke är i sig så betydelsefull att besväret med att utforma undantagsbestämmelser förefaller försumbart. Mot denna bakgrund är det angeläget att de gränser som skall gälla för närings- och yrkesfrihet fastställs. En utredning bör därför kartlägga i vilka avseenden dessa friheter kan ges ett skydd i grundlagen. Motionerna K218, K222 yrkande 10, K223 yrkande 1 samt K233 såvitt nu är i fråga tillstyrks.

dels att moment 6 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

6. beträffande *närings- och yrkesfrihet*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:K218, 1988/89:K222 yrkande 10, 1988/89:K223 yrkande 1 samt 1988/89:K233 såvitt nu är i fråga, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

7. Familjerätt (mom. 7)

Anders Björck, Elisabeth Fleetwood och Stig Bertilsson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 13 börjar med "Som påpekas" och slutar med "betänkande 1987/88:KU11" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet skulle en grundlagsfäst familjerätt ha ett symbolvärde när det gäller att stärka familjens roll i samhället, familjens ansvarstagande och familjens roll i barnens liv. Regeringen bör därför ges i uppdrag att skyndsamt låta utreda denna fråga. Också de konsekvensändringar som skulle erfordras i annan lagstiftning bör samtidigt utredas. I de fall då barnen riskerar fara illa genom föräldrars vållande måste självklart avsteg göras från grundprincipen om föräldrars rätt att bestämma om sina barns vård och fostran. Även detta bör regleras i särskild författning, t.ex. i lagen om vård av unga (LVU).

dels att moment 7 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

7. beträffande *familjerätt*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:K221 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

8. Lagprövning och konstitutionell kontroll (mom. 8)

Anders Björck, Elisabeth Fleetwood och Stig Bertilsson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 15 börjar med "Utskottet gör" och slutar med "i denna del" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet finns det tydliga tecken på bristande respekt hos regeringen för grundlagens krav vad gäller såväl innehåll som beredning vid lagstiftning. Nuvarande reglering med krav på uppenbar avvikelser som grund för lagprövning har skapat utrymme för lagstiftning som stämmer mindre väl överens med regeringsformens krav. Till trots av de nackdelar som är behäftade med en prövning i efterhand bör det därför övervägas om inte lagprövning i fortsättningen bör kunna ske även om avvikelserna inte är uppenbara.

Framför allt finns det skäl att utreda frågan om inrättande av författningsdomstol. I en rad avseenden är i dag medborgarna i ett klart underläge gentemot det allmänna. Grundlagens stadgande på fri- och rättighetsområdet uppfattas ofta av myndigheterna som abstrakta begrepp som det inte finns direkt anledning att tillämpa. Att föra talan vid Europarådets kommission för mänskliga rättigheter och vid Europadomstolen är ofta tidsödande, komplicerat och kostsamt.

Under senare tid har en livlig diskussion förts om förhållandet mellan riksdag och lagråd och om minoriteters rättigheter i olika politiska sammanhang. Också detta ger anledning till att noggrant pröva frågan om införande av författningsdomstol och dess uppgifter. Behovet av att få vissa frågor med anknytning till grundlag och t.ex. vallag prövade, utifrån strikt juridiska utgångspunkter, framstår i dag som allt mer markerat. Med en författningsdomstol skulle också de krav på konstitutionell kontroll som tas upp i motion K232 kunna tillgodoses.

Mot denna bakgrund bör frågan om inrättande av en författningsdomstol, dess kompetens, sammansättning och verksamhet snarast göras till föremål för en allsidig och inträngande utredning.

dels att moment 8 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

8. *beträffande lagprövning och konstitutionell kontroll*
att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K222 yrkandena 11–13 och med anledning av motionerna 1988/89:K215 och 1988/89:K232 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

9. Översyn av grundlagsregler (mom. 9)

Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom (båda c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 16 börjar med "Enligt utskottet föreligger" och slutar med "Motionen avstyrks" bort ha följande lydelse:

Under den tid den nya grundlagen gällt är det flera bestämmelser som ifrågasatts och som föranlett delade meningar. Vid flera tillfällen har t.ex. de regler som gäller för skattelagstiftning gett upphov till olika tolkningar. Det har rört definitionen av skattebegreppet. En del pålagor som rätteligen är skatter går under beteckningen avgifter. Andra pålagor befinner sig i gränsområdet mellan avgifter och straffsanktioner.

Vidare har på skatteområdet flera gånger ifrågasatts om beslut varit förenliga med grundlagsstadgandet om förbud mot retroaktiv lagstiftning.

Även det myndighetsbegrepp som finns i regeringsformen har varit föremål för olika tolkningar. Normgivningsmaktens fördelning enligt regeringsformen är en annan fråga som gett upphov till kontroverser särskilt vad gäller möjligheterna till delegation.

I de här nämnda liksom en rad andra frågor har lagrådets granskning visat på en lång rad problem vad gäller grundlagstolkningarna. I en del frågor har lagrådets ledamöter varit oense.

Det finns enligt utskottet ett uppdämt och starkt behov av översyn av en rad grundlagsbestämmelser som gett upphov till svårigheter av olika slag vid tillämpningen. En parlamentarisk utredning bör få i uppgift att göra denna översyn som kan bygga på en systematisk genomgång av de delar av grundlagen som visat sig vara kontroversiella och svårtillämpade. Motion K234 tillstyrks.

dels att moment 9 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

9. *beträffande översyn av grundlagsregler*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K234 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

10. Folkomröstningsinstitutet (mom. 10)

Anders Björck (m), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bengt Kindbom (c), Hans Leghammar (mp) och Stig Bertilsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 16 börjar med "Frågan om" och på s. 17 slutar med "K216 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Den svenska författningen har — jämfört med många andra länders — ett begränsat minoritetsskydd. Det finns enligt vår uppfattning anledning att i olika sammanhang stärka minoriteternas rätt. Det ter sig naturligt att en minoritet i riksdagen i vissa lägen skall ha rätt att föra en fråga direkt till rådgivande folkomröstning.

Skälen för att utöka möjligheterna till folkomröstning är flera. Nya frågor kan bli aktuella där de politiska partierna inte kan göra anspråk på att tala för en samlad folkopinion. Vissa frågor skär genom partilinjerna eller följer inte traditionella skiljelinjer i politiken.

Mot denna bakgrund framstår det som viktigt att prova om t.ex. en minoritet inom riksdagen skall ges möjlighet att få till stånd folkomröstningar.

Enligt utskottets mening bör frågan snarast bli föremål för ny behandling i lämpligt sammanhang i syfte att ge den en mer inträngande och fullständig beredning. Motionerna K210 yrkande 3, K240, K222 yrkande 3 samt K216 tillstyrks.

dels att moment 10 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

10. *beträffande folkomröstningsinstitutet*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:K210 yrkande 3, 1988/89:K240, 1988/89:K222 yrkande 3 samt 1988/89:K216 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

11. Politisk åsiktsregistrering (mom. 11)

1989/90:KU12

Bo Hammar (vpk) och Hans Leghammar (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 17 börjar med "Som påpekas" och slutar med "Motionen avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas åsikt att formuleringen "enbart på hans politiska åskådning" i 2 kap. 3 § regeringsformen ger utrymme för godtycke och rättsosäkerhet. Människor som deltagit i politiska demonstrationer och andra fullt lagliga aktiviteter kan registreras, och därvid kan den registrerades politiska uppfattning också markeras. Det finns starka skäl för att förmoda att förbudet mot politisk åsiktsregistrering därmed uppluckras till stort men för många människor i vårt land.

Förbudet mot åsiktsregistrering bör därför som framhålls i motion K219 markeras genom en ändring i 2 kap. 3 § regeringsformen.

dels att moment 11 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

11. beträffande *politisk åsiktsregistrering*
att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K219 som vilande antar den ändring i regeringsformen som framgår av bilaga 2.

12. Samernas rätt (mom. 13)

Hans Leghammar (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 19 börjar med "Enligt utskottet" och slutar med "samernas ställning" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet har det samiska folket en självklar rätt att behålla och utveckla sitt sätt att leva, de måste ha rätt att på egna villkor utveckla sina näringar och sin kultur. Utskottet delar motionärernas uppfattning att det för att samerna skall kunna ta till vara denna rätt krävs en särskild lagstiftning som ger skydd mot exploatering i sameområden. Lagen bör ge samerna rätt att själva förvalta sina naturtillgångar — t.ex. renbeten och fiskevatten. Den bör dessutom ge samerna vetorätt i frågor som är av grundläggande betydelse för deras försörjning — t.ex. vetorätt mot kalhuggning som drabbar renskötseln. Motion K245 tillstyrks.

dels att moment 13 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

13. beträffande *samernas rätt*
att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K245 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

13. Nationalparker och outbyggda älvar (mom. 14)

Hans Leghammar (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 20 börjar med "Riksdagen har" och slutar med "K250 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet representerar såväl de fyra sista, stora outbyggda älvarna som nationalparkerna oersättliga värden. Det är väsentligt att

dessa värden ges ett bättre skydd än för närvarande, så att de inte kan äventyras genom beslut tillkomna till följd av tillfälliga opinioner i riksdagen. Såväl de fyra outbyggda huvudälvarnas som nationalparker- nas ställning bör därför grundlagsregleras. Motionerna K237 och K250 tillstyrks.

dels att moment 14 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

14. beträffande *nationalparker och outbyggda älvar*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:K237 och 1988/89:K250 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

14. Utlandssvenskarnas rösträtt (mom. 17)

Anders Björck (m), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bengt Kindbom (c) och Stig Bertilsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 22 börjar med "Enligt utskottet" och på s. 23 slutar med "K210 yrkande 4" bort ha följande lydelse:

Enligt gällande lag har så gott som alla utlandssvenskar rösträtt, men den är inte grundlagsreglerad. De senaste årens debatt och utveckling har enligt utskottet visat att detta är otillfredsställande. Genom ett enda riksdagsbeslut med enkel majoritet kan svenska medborgare som vistas utomlands berövas möjligheten att utöva sin rösträtt. Det är därför av stor betydelse att skyddet för rösträtten förstärks. Detta bör enligt utskottets mening ske genom att nuvarande bestämmelser om utlandssvenskarnas rösträtt skrivs in i 3 kap. 2 § regeringsformen. Utskottet tillstyrker således motionerna K205 och K210 yrkande 4.

dels att moment 17 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

17. beträffande *utlandssvenskarnas rösträtt*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:K205 samt 1988/89:K210 yrkande 4 som vilande antar följande lydelse av 3 kap. 2 § regeringsformen:

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är eller någon gång varit bosatt i riket. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen har ej rösträtt.

Fråga om huruvida rösträtt enligt första stycket föreligger avgöres på grund av en före valet upprättad röstlängd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

15. Invandrarnas rösträtt (mom. 18)

Bo Hammar (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 22 börjar med "Då medborgarskapskommitténs" och slutar med "K251 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Det är i dag vanligt att den situationen uppstår att av de människor som arbetar på samma arbetsplats och har gemensamma sociala och ekonomiska intressen är en del utestängda från möjligheten att politiskt påverka dessa intressen på grund av att de är utländska medborgare. Från demokratiska utgångspunkter är detta djupt otillfredsställande. Invandrarna bör därför ges rösträtt också i riksdagsval.

dels att moment 18 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

18. beträffande *invandrarnas rösträtt*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K211 och med anledning av motion 1988/89:K249 samt med avslag på motion 1988/89:K251 begär förslag till lagstiftning om rösträtt i riksdagsval för invandrare, oberoende av medborgarskap i enlighet med vad utskottet anfört.

16. Invandrarnas rösträtt (mom. 18)

Hans Leghammar (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 22 börjar med "Då medborgarkommitténs" och slutar med "K251 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet är det otillfredsställande att personer som inte är svenska medborgare saknar rätt att delta i riksdagsval, oavsett hur länge de bott eller verkat i Sverige. Lagstiftningen bör ändras så att utlänningar ges rösträtt till riksdagsval efter fem års fast bosättning i Sverige oavsett svenskt medborgarskap.

dels att moment 18 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

18. beträffande *invandrarnas rösträtt*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:K249 och motion 1988/89:K211 samt med avslag på motion 1988/89:K251 hos regeringen begär förslag till ändring i regeringsformen i enlighet med vad utskottet anfört.

17. Rösträttsåldern (mom. 19)

Hans Leghammar (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 22 börjar med "Utskottet finner" och slutar med "K224 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Om det politiska systemet skall kunna fungera på sikt är det enligt utskottet viktigt att människor intresserar sig för politik och tycker att politik är viktigt. Om yngre människor ges rösträtt kan det politiska intresset bland ungdomar stimuleras eftersom det känns meningsfullt att engagera sig i politik om rätten att rösta inte ligger alltför långt fram i tiden. Den nuvarande rösträttsåldern måste betraktas som hög. Skolplikten upphör vid 16 års ålder, och den obligatoriska skolan har bl.a. till uppgift att informera om hur samhället, inkl. det politiska systemet, fungerar. En 16-åring skall alltså ha fått den information som riksdagen har ansett behövas för att kunna delta aktivt i samhällslivet.

Det finns därför ingen anledning att behöva vänta med att få rösträtt ända till 18 års ålder. Rösträttsåldern bör därför sänkas till 16 år. Motion K224 tillstyrks.

dels att moment 19 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

19. *beträffande rösträttsåldern*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K224 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

18. Mandatperiodens längd och den gemensamma valdagen (mom. 20)

Anders Björck (m), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bengt Kindbom (c), Hans Leghammar (mp) och Stig Bertilsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 24 börjar med "Utskottet gör" och slutar med "K704 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet skulle fyraåriga mandatperioder skapa förutsättningar för en längre planeringsperiod och motverka den ryckighet som nuvarande korta mandatperioder skapar.

Knuten till frågan om mandatperiodens längd är frågan om valdagarna för riksdags- och kommunalval som i dag skall vara desamma eller om de skall vara åtskilda. Enligt utskottet är skilda valdagar en förutsättning för de fyraåriga mandatperioderna. Härigenom får väljarna tillfälle att vartannat år göra sin stämman hörd vad gäller politiska preferenser. Därtill kommer att skilda valdagar skulle öka intresset för de kommunala frågorna och medverka till att vitalisera den kommunala debatten. I tidigare genomförda utredningar finns ett omfattande underlag i denna fråga. Ett konkret beslutsunderlag bör således kunna tas fram utan alltför lång tidsutdräkt. Motionerna K210 yrkande 2, K222 yrkande 5, K243 samt K704 tillstyrks.

dels att moment 20 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

20. *beträffande mandatperiodens längd och den gemensamma valdagen*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:K210 yrkande 2, 1988/89:K222 yrkande 5, 1988/89:K243 samt 1988/89:K704 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

19. Personval (mom. 21)

Anders Björck (m), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bengt Kindbom (c) och Stig Bertilsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 24 börjar med "Utskottet gör" och slutar med "K222 yrkande 1 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Det svenska valsyste­met ger väljarna små möj­ligheter att välja kandidater inom partierna. Särskilt i stora valkretsar och inom de stora partierna är detta påtagligt. Väljarna får lätt en känsla av att valet av personer är avgjort på förhand. Avståndet mellan väljare och valda ökar. Det är därför angeläget att denna fråga får ingå i ett fortsatt reformarbete på författningsområdet och att riksdagen så snart som möjligt får anledning ta ställning till ett system som innebär att den enskilde väljaren får ökade möj­ligheter till personval. Folkstyrelsekommitténs förslag bör ingå bland de alternativ som övervägs i detta reformarbete.

dels att moment 21 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

21. beträffande *personval*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:K210 yrkande 1 och 1988/89:K222 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

20. Antalet riksdagsledamöter (mom. 22)

Anders Björck (m), Birgit Friggebo (fp), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp) och Stig Bertilsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 25 börjar med "Utskottet delar" och slutar med "K324 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet skulle en minskning av antalet ledamöter i vissa avseenden kunna vara till fördel med tanke på arbetsförhållandena i riksdagen. Frågan bör därför prövas. Då en minskning av antalet riksdagsledamöter även medför att förändringar måste göras i valsyste­met bör frågan bli föremål för utredning.

dels att moment 22 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

22. beträffande *antalet riksdagsledamöter*

att riksdagen med anledning av motionerna 1988/89:K222 yrkan­de 2 och 1988/89:K324 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

21. Fyraprocentsspärren (mom. 23)

Bo Hammar (vpk) och Hans Leghammar (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 26 börjar med "Utskottet har" och slutar med "K225 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet bör den nuvarande fyraprocentsspärren vid riksdags­val sänkas till två 2 %. En spärr på den nivån skulle enligt utskottet underlätta för starka, men mindre opinioner att göra sina stämmor hörda i riksdagen. I konsekvens härmed bör också den nuvarande spärren på 12 % av rösterna i en enskild riksdagsvalkrets sänkas.

dels att moment 23 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

1989/90:KU12

23. *beträffande fyraprocentsspärren*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:K225 yrkande 1 hos regeringen begär förslag till ändring av regeringsformen i enlighet med vad utskottet anfört.

22. Valbarhetsregler och uppdragskoncentration (mom. 25)

Hans Leghammar (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 29 börjar med "Enligt utskottet" och slutar med "K236 yrkande 1 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet är det väsentligt att innehav av politiskt förtroendeuppdrag inte blir att jämföra med att ha ett yrke vilket som helst på vilket man försörjer sig. En förändring av valbarhetsreglerna bör därför göras så att omval efter tre valperioder till riksdag, landsting eller kommunfullmäktige omöjliggörs. De politiska uppdragen måste enligt utskottet också spridas. Ju fler människor som tagit aktiv del av politiska uppdrag, desto mer levande kan den parlamentariska demokratin bli. Frågan om det politiska mångsyssleriet bör därför utredas.

dels att moment 25 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

25. *beträffande valbarhetsregler och uppdragskoncentration*

att riksdagen med anledning av motionerna 1988/89:K244, 1988/89:K246 och 1988/89:K236 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

23. Politikernas löner och pensioner (mom. 26)

Hans Leghammar (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 29 börjar med "Utskottet avstyrker" och slutar med "motion K810" bort ha följande lydelse:

Det faktum att arvoden för heltidsengagerade politiker varierar kraftigt både mellan riks- och lokalnivån och mellan olika kommuner och landsting ger intrycket att de bestäms på ett godtyckligt sätt och utan att politikerna tar ansvar för den totala lönepolitiken i landet. Enligt utskottet saknar också det pensionssystem som byggts ut för politiker i sin generositet motsvarighet i arbetslivet i övrigt.

De nuvarande systemen för fastställande av arvoden och pensioner för heltidsengagerade politiker blir inflationshöjande genom att även andra lönegrupper kräver högre förmåner. Frågan är enligt utskottet synnerligen viktig också ur ett moraliskt och solidariskt perspektiv. En utredning bör därför tillsättas med uppdrag att utarbeta rekommendationer och eventuella regler för ett enhetligare system i lönesättning och pensioner för politiker på alla nivåer.

dels att moment 26 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

1989/90:KU12

26. beträffande *politikernas löner och pensioner*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K810 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

24. Insyn i politikernas ekonomi m.m. (mom. 27)

Hans Leghammar (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 30 börjar med "Utskottet gör" och slutar med "K214 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottet visar en rad händelser under senare år att politikernas och andra makthavares privatekonomi har betydelse för förtroendet för dem och deras handlande och därför är en offentlig angelägenhet. En utredning bör därför tillsättas om under vilka former man skall kunna skapa större insyn i toppolitikernas och andra makthavares privatekonomi.

dels att moment 27 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

27. beträffande *insyn i politikernas ekonomi m.m.*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K214 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

Särskilda yttranden

1. Lagprövning och konstitutionell kontroll (mom. 8)

Birgit Friggebo (fp), Ylva Annerstedt (fp) och Hans Leghammar (mp) anför:

Ett problem i Sverige är att det finns en bristande kännedom om och känsla för grundlagarna. Med en bättre folklig förankring av grundlagarna skulle det politiska trycket bli starkare för att bättre kunna hävda grundlagsenligheten i lagstiftningen. Samtidigt delar vi uppfattningen i motion K234 om att det finns problem med vissa av de nuvarande grundlagsreglernas tolkning. Resonemangen kring lagprövningsrätten och författningsdomstol i moderat- och centermotionerna gör dock att vi nu avstår från att bifalla motionerna.

2. EG-anpassningen (mom. 16)

Hans Leghammar (mp) anför:

Det är enligt min mening svårt att uppfatta regeringens direktiv till kommittéerna som något annat än ett de facto-beslut om att all framtida lagstiftning skall anpassas till EG. Jag delar motionärernas uppfattning att beslut av denna omfattning måste prövas noga i förväg och att det vid en sådan prövning borde vara naturligt med ett yttrande från lagrådet.

Det är otillfredsställande att beslut av denna omfattning, till skillnad från t.ex. smärre ändringar i enskilda lagtexter, inte med en strikt tolkning av 8 kap. 18 § tillhör området för lagrådsprövning. Detta trots att de kan komma att få oöverskådliga följder för den enskilde medborgaren.

Som framgår av utskottets utlåtande kommer en mera ingående prövning av hela frågan om den konstitutionella grunden för det pågående EG-anpassningsarbetet att ske i det granskningsarbete som utskottet redan beslutat om.

1 Förslag till Lag om ändring i regeringsformen

1989/90:KU12
Bilaga 1

Härigenom föreskrivs i fråga om regeringsformen dels att 5 kap. 5 och 7 §§ skall upphöra att gälla, dels att 1 kap. 3 och 5 §§, 5 kap. 2–4 och 6 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap. 3 §

Regeringsformen, *successionsordningen* och tryckfrihetsförordningen är rikets grundlagar.

Regeringsformen och tryckfrihetsförordningen är rikets grundlagar.

5 §

Konungen eller drottning, som enligt successionsordningen innehar Sveriges tron, är rikets statschef.

Riksdagens talman är rikets statschef.

Vad i denna regeringsform är stadgat om konungen skall, om drottning är statschef, gälla henne.

5 kap. 2 §

Som statschef får endast den tjänstgöra som är svensk medborgare och har fyllt tjugofem år. Han får icke samtidigt vara statsråd eller öva uppdrag såsom talman eller riksdagsledamot.

Som statschef får endast den tjänstgöra som är svensk medborgare. *Hon eller han* får icke samtidigt vara statsråd.

Statschefen skall samråda med statsministern, innan han reser utrikes.

Statschefen skall samråda med statsministern, innan *hon eller han* reser utrikes.

3 §

Är *konungen* av sjukdom, utrikes resa eller annan orsak hindrad att fullgöra sina uppgifter, inträder enligt gällande tronföljd medlem av kungahuset, som ej är hindrad, för att såsom tillfällig riksföreståndare fullgöra statschefens uppgifter.

Är *riksdagens talman* av sjukdom, utrikes resa eller annan orsak hindrad att fullgöra sina uppgifter som statschef, inträder den av riksdagens vice talmän, som är närmast i rang och ej är förhindrad, för att såsom tillförordnad statschef fullgöra statschefens uppgifter.

4 §

Utslocknar kungahuset, utser riksdagen en riksföreståndare att fullgöra statschefens uppgifter tills vidare. Riksdagen utser samtidigt en vice riksföreståndare.

Avlider riksdagens talman fullgöres statschefsfunktionen av den av riksdagens vice talmän som är närmast i rang och ej är förhindrad, till dess nyval av talman företagits.

Detsamma gäller, om konungen dör eller avgår och tronföljaren ännu ej har fyllt tjugofem år.

5 §

Har konungen under sex månader utan avbrott varit hindrad att fullgöra sina uppgifter eller underlåtit att fullgöra dem skall regeringen anmäla det till riksdagen. Riksdagen bestämmer om konungen skall anses ha avgått.

6 §

Riksdagen kan utse någon att efter regeringens förordnande tjänstgöra som tillfällig riksföreståndare när ingen med behörighet enligt 3 eller 4 § kan tjänstgöra.

Om riksdagens talman och vice talmän är förhindrade att tjänstgöra skall, så länge hindret består, som tillförordnad statschef tjänstgöra den av riksdagens ledamöter som längst tid har varit ledamot av riksdagen.

Talman eller, vid förfall för honom, vice talman tjänstgör efter regeringens förordnande som tillfällig riksföreståndare, när ingen annan behörig kan tjänstgöra.

7 §

Konungen kan ej åtalas för sina gärningar. Riksföreståndare kan ej åtalas för sina gärningar som statschef.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

2 Förslag till Lag om upphävande av successionsordningen

Härigenom föreskrivs att successionsordningen skall upphöra att gälla vid utgången av år 1991.

Förslag till
Lag om ändring i regeringsformen

1989/90:KU12
Bilaga 2

Härigenom föreskrivs i fråga om regeringsformen att 2 kap. 3 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Anteckning om medborgare i allmänt register får ej utan hans samtycke grundas *enbart* på hans politiska åskådning.

Föreslagen lydelse

Anteckning om medborgare i allmänt register får ej utan hans samtycke grundas på hans politiska åskådning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

